

Who Rules?

*Tienermeiden en hun proper place, girl making en play in de
publieke ruimte van Nederland.*



Jenorie Meijer
Universiteit Utrecht
2009

Who Rules?

*Tienermeiden en hun proper place, girl making en play in de
publieke ruimte van Nederland.*

Masterthesis culturele antropologie

Multiculturalisme in vergelijkend perspectief

Faculteit der sociale wetenschappen

Universiteit Utrecht

Begeleider: Lotje Brouwer

Jenorie Meijer

Studentnummer: 3012239

jenorie@gmail.com

31 augustus 2009

Foto: Emilia's Pokerface

Foto gemaakt door: Emilia

Inhoudsopgave

| | |
|--|-----------|
| ❖ Voorwoord | 3 |
| ❖ 1. Inleiding: Tienermeiden in de multiculturele samenleving | 4 |
| – 1.1 Culturele antropologie en multiculturaliteit | 4 |
| – 1.2 Jongeren en antropologie | 5 |
| – 1.3 <i>Space, place</i> en tienermeiden in de publieke ruimte | 8 |
| – 1.4 Buitenhofmeiden | 10 |
| – 1.5 Methodologische verantwoording en reflectie | 11 |
| – 1.6 Opbouw thesis | 13 |
| ❖ 2. Als het maar niet te bloot is...: De invloed van de <i>proper place</i>, het <i>proper behaviour</i> en de <i>proper looks</i> op tienermeiden in de publieke ruimte | 14 |
| – 2.1 Westerse perspectieven en de overheid | 15 |
| – 2.2 Ouders | 18 |
| – 2.3 Op straat | 20 |
| – 2.4 Westers ideaalbeeld | 22 |
| ❖ 3. Mode kun je kopen, maar stijl moet je hebben! Het proces van <i>girl making</i> bij tienermeiden in de publieke ruimte | 25 |
| – 3.1 Op zoek naar de X-factor | 25 |
| – 3.2 Communicatie | 26 |
| – 3.3 Kapitaal vergaren | 28 |
| – 3.4 Het lichaam | 29 |
| – 3.5 Emoties | 32 |
| – 3.6 Activiteiten | 34 |
| ❖ 4. Getting 'a sense of the game': Play bij tienermeiden in de publieke ruimte | 37 |
| – 4.1 Met het openbaar vervoer | 39 |
| – 4.2 Dansen, fotograferen en verkleden | 40 |
| – 4.3 Meneer, waar is de koeienstraat? | 43 |
| ❖ 5. Conclusie | 45 |
| ❖ Bibliografie | 48 |
| ❖ Bijlage | 51 |

Voorwoord

De afgelopen maanden ben ik bezig geweest met dit afstudeerproject. Het heeft zowel zijn ups als zijn downs gekend en ik ben blij dat ik het met een up mag afsluiten. Het veldwerk heeft mij het grootste plezier gedaan. Ik heb Delft, Buitenhof, Breed Welzijn Delft en natuurlijk de tienermeiden mogen leren kennen en ik zou deze ervaring niet hebben willen missen. Ik heb me prima vermaakt met de meiden en vond het iedere keer weer ontzettend leuk om mijn theoretische kennis in de praktijk te herkennen. Ik kon de meiden dan ook wel uren observeren. Helaas hadden ze daar zelf de tijd en het geduld niet voor, maar na een middagje shoppen was mijn hoofd ook wel weer vol met alle nieuwe informatie. Het allermeeft heb ik genoten van het zitten op een kleedje in de zon, kijkend naar hoe een groepje meiden een dansje instudeerde en van ons kleine eindfeestje. Misschien komt dit wel door mijn eigen voorliefde voor dans, maar ook mensen en hun gedrag interesseren mij veel. Deze scriptie vormt het laatste onderdeel van mijn studie culturele antropologie en dan ga ik verder met de pabo, omdat het omgaan met kinderen en de scholen me zo goed zijn bevallen. Ik ambieer natuurlijk een baan in een multi-etnische wijk.

Dan wil ik hier een ruimte inrichten voor mijn dankbetuiging. Allereerst wil ik mijn informanten bedanken voor hun tijd, moeite en enthousiasme om deze nieuwsgierige antropoloog een kijkje te geven in hun levens. Het was heerlijk om met jullie te werken en dank voor alle persoonlijke gesprekken. In het bijzonder bedank ik Roos vanwege haar grote hoeveelheid informatie en persoonlijke steun die ze mij geboden heeft. Ons contact wordt niet verbroken. Ten tweede bedank ik mijn begeleider Lotje voor alle goede feedback om mijn scriptie te verbeteren en voor alle tips wanneer ik vast dreigde te lopen, en mijn begeleider Cherif die me inwijdde in de organisatie Breed Welzijn Delft en in de stad Delft en me ook veel informatie verschafte over de wijk. Ten derde dank ik mijn lieve vriend Lucas die me door alle moeilijke momenten heen heeft geholpen en die de hele verhuizing zonder mij heeft moeten doen, omdat ik aan het typen was. Ten slotte wil ik iedereen bedanken die een bijdrage heeft geleverd aan mijn onderzoek en scriptie en me geholpen heeft om verder te komen!

Allen dank!

1. Inleiding

Tienermeiden in de multiculturele samenleving

“Analysing children’s uses of places gives insight into patterns of relations, social opportunities and varying forms of agency” (Olwig & Gulløv 2003: 8).

Het leven van een tienermeid in Nederland is dynamisch te noemen. Elke dag is een avontuur waarin de omgeving haar beïnvloedt, inspireert en al dan niet ruimte biedt om te experimenteren. Deze thesis geeft een kijk op de leefwerelden van tienermeiden tussen de 12 en de 23 jaar uit de multiculturele wijk Buitenhof in Delft met als doel inzicht krijgen in de plaats, mate van afhankelijkheid en *agency*, en dagelijkse activiteiten van deze groep. Er zal worden aangetoond dat tienermeiden in de westerse samenleving zich bewegen in de publieke ruimte waar diverse actoren hen een *proper place, behaviour* en *look* opleggen en de meiden zich naar de context moeten gedragen. Ook komt naar voren dat tienermeiden zich niet alleen passief in deze samenleving bewegen, maar daarnaast *agency* bezitten waarmee ze de publieke ruimte mede vormen en hun *proper place, behaviour* en *looks* kunnen beïnvloeden. Bovendien vormen tienermeiden hun eigen groeps cultuur waarin de elementen uit de grotere samenleving weer terug te vinden zijn, maar dan in aangepaste vorm.

De hoofdvraag die ik in deze thesis zal beantwoorden, luidt:

Hoe manifesteren tienermeiden in de leeftijdscategorie van 12 tot 23 jaar en thuiswonend in de Delftse wijk Buitenhof zichzelf in de publieke ruimte en welke actoren hebben hier invloed op?

Dit eerste hoofdstuk zal ingaan op de belangrijkste concepten en theorieën rondom tienermeiden, de publieke ruimte en de westerse samenleving. We zullen zien dat plaats een cultureel concept is met een sterke hiërarchische structuur. Tienermeiden hebben hierin een ondergeschikte positie, maar bepalen de betekenis van de publieke ruimte toch mee door middel van *agency*. Na deze inleiding volgt het empirische gedeelte van de thesis waarin de theorieën aan de onderzoeksresultaten worden gekoppeld.

1.1 Culturele antropologie en multiculturaliteit

De onderzoeksgroep van een antropoloog kent doorgaans diverse expliciete culturele elementen, zoals lichaamsversieringen, taal en uitgesproken gedragingen. Dit alleen vormt echter niet de cultuur van een groep. De taak van de antropoloog is om ook de stilzwijgende aspecten van een cultuur, die vaak buiten beschouwing blijven, te

ontdekken en te beschrijven. Twee kernpunten binnen de culturele antropologie zijn dan ook begrijpen hoe een cultuur in elkaar zit en inzicht krijgen in de '*native point of view*'. Wanneer de antropoloog leeft bij de mensen die hij of zij onderzoekt en zich probeert te gedragen en te denken als één van hen, alleen dan kan hij werkelijk de andere samenleving begrijpen (Barrett 1996: 4). De antropologie wordt dan ook gekenmerkt door de manier waarop onderzoek wordt verricht. Door middel van veldwerk en participerende observatie onderzoekt de antropoloog de expliciete cultuur van de onderzoeksgroep en krijgt hij of zij tegelijkertijd inzicht in de stilzwijgende aspecten (DeWalt & DeWalt 2002: 1). Kennis over de stilzwijgende aspecten van de cultuur van tienermeiden is van cruciaal belang voor het volledige begrip van en inzicht in hun leefwereld. Antropologisch veldwerk is daarom een zeer geschikte onderzoeksmethode om de leefwereld van tienermeiden in kaart te brengen.

Rondom het thema multiculturaliteit is in de antropologie veel onderzoek gedaan naar groepen met een overeenkomst in etniciteit. In de westerse samenleving worden mensen echter niet alleen gecategoriseerd naar hun etnische achtergrond, maar ook naar hun klasse, religie, gender, leeftijd en woonplaats. Om het thema multiculturaliteit eens van een andere kant te belichten, ligt in deze thesis de focus op een etnisch en religieus diverse groep die zich kenmerkt in gender, leeftijd, klasse en woonplaats. Ik ga er hierbij vanuit dat de samenleving waarin deze groep zich beweegt zowel veranderlijk is en geen vastomlijnde grenzen heeft, als dat het een gereïficeerd discours kent (Baumann 1999). Door dit gereïficeerde discours in de samenleving is de ruimte voor andere discourses beperkt en komen deze tot een ondergeschikte positie. Eén van die onderschikte discourses betreft de cultuur van tienermeiden. Deze thesis beschrijft hoe deze cultuur, ondanks haar ondergeschikte positie, mede invloed heeft op de betekenisgeving van de publieke ruimte.

1.2 Jongeren en antropologie

De antropologie kent tal van zijstromingen waarvan er één de antropologie van het kind is. Deze stroming richt zich specifiek op het gedrag van kinderen en soms worden tieners belicht. Echter in de *mainstream* antropologie blijven kinderen doorgaans buiten beschouwing. Dit is een '*curious state*' volgens Hirschfeld omdat bijna alle hedendaagse antropologie is gebaseerd op het idee dat cultuur is aangeleerd, en niet geërfd (Hirschfeld 2002: 611). Hij stelt dat kinderen zeer vaardig zijn in het zich eigen maken van volwassenencultuur en in het creëren van hun eigen culturen en omgevingen, maar dat de processen waardoor dit gebeurt relatief weinig aandacht krijgen (Ibid: 611-612):

They [children, JM] come to represent cultural information, manipulate these representations, and use them as the basis for making sense of the world and

organizing action in it. Representations, manipulations, and computations are internal to individual and thus psychological phenomena. Anthropology – including the bulk of psychological anthropology – has long resisted acknowledging let alone systematically exploring internal mental states (Ibid: 615).

Het aanleren en eigen maken van cultuur, wat een groot gedeelte van de dagelijkse bezigheden van kinderen vormt, is dus een psychologisch fenomeen. Het gebeurt niet alleen door middel van na-apen, maar ook door causale cognitieve relaties (Sperber 1996 *in* Hirschfeld 2002: 615). Ten eerste zorgen de ouderlijke routines voor het vormen van individuele en collectieve identiteiten en ten tweede hebben kinderen zelf de eigenschap voor bemiddeling. In een discontinue, gefragmenteerde, fluïde, bestreden en altijd transformerende wereld kunnen kinderen bemiddelen en identificeren wat in een bepaalde omgeving relevante informatie is en wat niet (Hirschfeld 2002: 615-616). Een middel voor kinderen om relevante van irrelevante informatie te scheiden is *play*, ofwel spel, acteren of spelen. Tijdens *play* lopen fantasie en werkelijkheid door elkaar waaruit een wereld wordt gevormd waarin de kinderen zich bewegen. Het is een activiteit waarin algemeenheden zoals taboes, economische en genderrollen, verboden en sociale verhoudingen uit de werkelijke samenleving tot uiting komen en worden overdreven voor een komisch effect. Deze algemeenheden kunnen zowel vastigheden als transformaties en zowel sociale orde als sociale disorde betreffen (Montgomery 2009: 141-149). Door middel van *play* maken kinderen dus plezier, vormen ze hun eigenheid en leren ze spelende wijs hoe hun sociale omgeving in elkaar steekt. Omdat in de westerse wereld de nadruk ligt op rationaliteit en werkelijkheid tijdens het werk of op school, hangt *play* automatisch samen met vrije tijd (Bloustien 2003: 12).

Tieners, jongeren of pubers in westerse samenlevingen kennen andere vormen van *play* dan kinderen en volwassenen en worden onderscheiden als een aparte groep. Antropologen hebben beargumenteerd dat adolescentie niet alleen een tijd is waarin kinderen hun sociale rol veranderen en vooruit kijken naar volwassenheid, maar dat ze er ook hun afhankelijkheid, onverantwoordelijkheid en aseksualiteit uit de kindertijd in ontleren (Schlegel and Barry 1991 *in* Montgomery 2009: 201). Er is een discussie gaande in de antropologie over de vraag of adolescentie een universeel of cultureel concept betreft. Westerse psychologen omschrijven het als een tijd van conflict van jongeren met de volwassen samenleving waarbij antisociaal en deviant gedrag veelvuldig voorkomen en als een fase waarin jonge mensen hun eigen identiteiten vormen, zich afzonderen van hun familie en waarin vrienden een belangrijke rol spelen. Dit model lijkt in diverse samenlevingen te kloppen, maar verschillende antropologen waarschuwen voor het universeel verklaren van deze westerse notie van adolescentie (Montgomery 2009: 202-

207). Volgens Schlegel en Barry lijkt het erop dat het bestaan van een sociale adolescentie voor jongens universeel is. Voor meiden bestaat er op zijn minst een korte overgang van kindertijd naar volwassenheid, meestal tijdens het huwelijk, maar er is voor hen daarentegen niet overal sprake van een pubertijd (Schlegel & Barry 1991: 19 in Montgomery 2009: 206-207). Montgomery maakt vervolgens op dat we adolescentie ook kunnen benaderen als een vorm van initiatie. Ze zegt: "*initiation does signal an important change in the status of children and the expectations places on them*" (Montgomery 2009: 231). Adolescentie wordt in de westerse wereld ook beschouwd als een verandering in status. Jongeren krijgen meer zelfstandigheid dan kinderen. Het woord initiatie geeft aan dat ze echter nog niet volledig deel uitmaken van de volwassen samenleving en pas na adolescentie worden ingelijfd.

Diverse wetenschappelijke disciplines hebben zich beziggehouden met specifiek onderzoek naar adolescentie, jongeren en jeugdcultuur. De sociologie richt zich in het bijzonder op deviant gedrag en de sociale consequenties hiervan op de culturele bezigheden van jongeren. In Groot-Brittannië ligt de focus op identiteiten van jongeren uit de arbeidersklasse. Jongerencultuur wordt er beschouwd als een systeem van tekens en symbolen als reactie op modernisering en klassenstructuren waarbinnen psychologische factoren, zoals een identiteitscrisis en competitie, een rol spelen (Bucholtz 2002: 536-537). Dit soort onderzoek laat voornamelijk extremen zien, zoals jongeren in de prostitutie, in *gangs* en met politieke uitlatingen, of richt zich op specifieke jeugdculturen, zoals 'gothics' of 'skaters'. Voor onderzoek vanuit een antropologisch perspectief is deze notie van cultuur te restrictief. Volgens Bucholtz is het ook nodig:

"[To retheorize youth culture on an anthropological base], in which static and inflexible cultural boundaries are replaced with the much more fluid and indeterminate collections of practices and ideologies that constitute culture in anthropology. In this way, social action [...] may be analyzed as a more dynamic form of youth culture: the cultural practices of youth" (Ibid: 539).

Onderzoek naar de dagelijkse activiteiten van jongeren vormt dus een goede tegenhanger voor de vele onderzoeken die zijn verricht naar ongewone en bijzondere gedragingen en identiteiten bij de jeugd. (Ibid: 539). In deze thesis vormt de alledaagse gang van zaken in het leven van tienermeiden dan ook de focus. Ik heb getracht een zoveel mogelijk holistisch perspectief weer te geven van de leefwereld en perspectieven van tienermeiden uit Buitenhof waarbij de verandering, diversiteit en fluïditeit ervan in kaart worden gebracht.

Naast de wetenschappelijke interesse in jongeren is er in de politiek en de media momenteel ook veel aandacht voor hen. In het politieke debat heeft een verschuiving plaatsgevonden van de aandacht voor problemen die jongeren hebben, naar de sociale problemen die zij veroorzaken (Verkuyten 2006: 2). De problemen vormen zich voornamelijk in relatie tot anderen in de publieke ruimte. De media berichten dat steeds meer jeugd vroegtijdig school verlaat, dat teveel jongeren belanden in het criminele circuit en dat ze bepaalde wijken 'terroriseren'. Er wordt voornamelijk aandacht besteed aan jongeren wanneer het slecht met ze lijkt te gaan. Deze jongeren worden gezien als een probleem voor de maatschappij, maar het is ook de maatschappij die het probleemgedrag voedt. Factoren die hierbij een belangrijke rol spelen zijn etniciteit en sociaal-economische status. Jongeren uit wijken met een lage sociaal-economische status en jongeren met een opvallende etniciteit hebben een marginale positie in de Nederlandse samenleving. Zij ervaren problemen met armoede, uitsluiting en discriminatie. Dit vormt de voedingsbodem voor lastig en crimineel gedrag (Wacquant 1998: 1640). Op 'allochtone' jongeren wordt extra kritiek geuit omdat men vindt dat zij ook problemen veroorzaken door het hebben van een dubbele nationaliteit, door een gebrek aan binding met de samenleving en door de toenemende woede, frustratie en vervreemding die zij vertonen. Multiculturalisme speelt hier als maatschappelijk probleem. Er worden daarom allerlei initiatieven genomen in buurten en op scholen om groepsrelaties te verbeteren (Verkuyten 2006: 2). Deze thesis is relevant voor dit maatschappelijk probleem omdat het een breder perspectief biedt op het leven van jongeren in een multi-etnische wijk met een lage sociaal-economische status dan op het moment wordt geschetst in de politiek en in de media. We zullen zien dat tienermeiden zich verzetten, maar zich ook terugtrekken of aanpassen. Zij beschikken over *agency* waarmee zij hun plaats in de publieke ruimte mede kunnen beïnvloeden.

1.3 *Space, place* en tienermeiden in de publieke ruimte

Ruimte is een bepaalde territorium en plaats is de culturele betekenis die mensen aan die ruimte geven. Deze culturele betekenis wordt continu betwist en geherformuleerd. Niet alleen door het aanwezige, gereïficeerde discours, maar vanuit alle sociale posities in de samenleving en daarbuiten (Olwig & Gulløv 2003: 7). Het vanzelfsprekend koppelen van cultuur aan een plaats wordt tegenwoordig dan ook als problematisch beschouwd. Gupta & Ferguson schrijven dat *space* in verloop van tijd een soort neutraal element is geworden waarop culturele diversiteit, historische herinnering en sociale organisatie gebaseerd zijn geworden (Gupta & Ferguson *in* Inda & Rosaldo 2002: 66). Door de huidige processen van mondialisering en toenemende mobiliteit, migratie en multiculturaliteit komt echter de kloof tussen cultuur en *space* aan het licht. Migranten verspreiden hun cultuur over de hele wereld en vormen nieuwe hybride culturen en ook

cityhoppers zijn met hun cultuur niet aan één plaats gebonden. Het loskomen van mensen, culturen, ideeën en systemen van hun vaste plaats wordt *deteritorialisation* (Ibid: 68) genoemd. Hoewel cultuur niet meer samengaat met plaats, zijn we nog steeds geneigd één specifieke identiteit geven aan een plaats in de vorm van multiculturalisme als nationale identiteit of subculturen onder één 'echte' cultuur (Ibid: 66). De antropologie moet hierop letten en "*pay particular attention to the way spaces and places are made, imagined, contested, and enforced*" (Ibid: 75). Daarom ligt in deze thesis de focus op de plaats die tienermeiden innemen in de publieke ruimte, welke plaats hen wordt opgelegd en hoe zij dit ontdekken en doorbreken.

De identiteit van een plaats ontstaat uit de combinatie van zijn specifieke betrokkenheid in een systeem van hiërarchisch georganiseerde ruimtes en zijn culturele constructie als een samenleving of lokaliteit (Ibid: 67). Voor de publieke ruimte in westerse samenlevingen geldt dat het samenhangt met de culturele constructie 'de openbare sfeer' door Habermas¹ beschreven. De openbare sfeer is het domein van het maatschappelijke leven waarbinnen iedereen zich een openbare mening kan vormen. Volgens het ideaalbeeld van Habermas wordt de openbare sfeer gevormd door discussies tussen individuen en is het toegankelijk voor iedereen (Alario 1994). De publieke ruimte biedt hier de mogelijkheid toe, maar is in werkelijkheid ingericht naar sociale differentiatie in plaats van sociale gelijkheid. De publieke sfeer pretendeert namelijk gebaseerd te zijn op universele democratische rechten, maar is gefuseerd met de specifieke belangen van een assertieve, nationaal gesettelde kapitalistische klasse (Low & Smith 2006: 15). Low & Smith zeggen hierover:

"The neoliberal regime that has taken hold of political and cultural power around the world [these days] involves the sharpening of social divisions, based especially on class, race/ethnic, national, and gender differences, but stretching much further into the fabric of social differences" (Ibid: 15).

Zodoende ontstaat er een veld van machtsrelaties in de *interconnected world*. Culturele verschillen worden geproduceerd en behouden door middel van het vormen van plaatsen en grenzen aan die plaatsen en vervolgens door middel van de processen van *inclusion* en *exclusion* (Gupta & Ferguson in Inda & Rosaldo 2002: 75). De *proper place* is dan de plaats, maar ook de groep waar iemand thuishoort. Het geeft aan van welke klasse, etniciteit, religie, gender of leeftijdscategorie iemand afkomstig is. Deze groepen hebben ieder hun plek in de hiërarchisch gestructureerde publieke ruimte. De nationaal gesettelde kapitalistische klasse oefent bijvoorbeeld de meeste macht uit en arbeiders, allochtonen, vrouwen, ouderen en kinderen nemen een ondergeschikte positie in. De

¹ Zie Alario 1994

vraag die we volgens Low & Smith moeten stellen bij de huidige machtsverhoudingen in de publieke ruimte is:

"What happens to those people excluded from the public spaces of the new private suburbs or the increasingly gentrified urban centers where the remaking of the public sphere displaces many from the resulting landscapes?" (Ibid: 11).

De ondergeschikte groepen kunnen zich terugtrekken van, aanpassen aan of verzetten tegen het dominante discours in de publieke ruimte. Een extreem voorbeeld van de eerste mogelijkheid is de toename van *gated communities* in de Verenigde Staten (Low & Smith 2006: 9-10). De laatste mogelijkheid kan gepaard gaan met criminaliteit en geweld (Ibid: 11), bijvoorbeeld hooligans die de politie belagen. Tienermeiden zijn sociaal afgesloten van het dominante discours in de publieke ruimte van Nederland door hun leeftijd, gender en klasse. Ondanks verschillende groepen die hen een *proper place, behaviour* en *look* opleggen en individuen die hen belemmeren, banen de tienermeiden zich een weg en leren ze zelfstandige individuen te worden in deze ondergeschikte positie in de westerse samenleving. Veel studies die de plaats van tienermeiden bekritisieren, reflecteren een geïdealiseerde visie van volwassenen op hen waarbij onderzoek naar de socialisatie en '*sense of place*' van de tienermeiden zelf buiten beschouwing blijven (Ibid: 4-6). Deze thesis over tienermeiden in de publieke ruimte laat zien wat de invloed van de *proper place* is, maar volgt de meiden ook als sociale actoren buiten deze plaatsen. Dit is belangrijk omdat, zoals het citaat aan het begin van dit hoofdstuk aangeeft, het inzicht geeft in relatiepatronen van tienermeiden, in hun sociale mogelijkheden en in de verschillende vormen van hun *agency* (Ibid: 8).

1.4 Buitenhofmeiden

Voor het tot stand komen van deze thesis is veldwerk verricht in de woonwijk Buitenhof in de Zuid-Hollandse stad Delft. De tienermeiden in de leeftijdscategorie van 12 tot 23 jaar uit deze wijk vormden mijn onderzoeksgroep. De meeste informatie heb ik verkregen via de jongere categorie, 12- tot 17-jarigen, en via de oudere, 21- tot 23-jarigen. De groep daar tussenin, 17- tot 21-jarigen, was erg lastig te vinden en deze meiden waren vaak niet bereid deel te nemen aan mijn onderzoek. In totaal heb ik zesentwintig meiden gesproken van negen verschillende nationaliteiten of etniciteiten en de meeste informanten waren moslima².

Buitenhof is een typische jaren zestig en zeventig uitbreidingswijk. Dit betekent dat er veel hoogbouw galerijflats met meergezinswoningen staan. Per 1 januari 2006 telde Buitenhof 14.348 bewoners. Hiervan is 33% jonger dan vierentwintig jaar. Dit

² Voor meer specifieke informatie over mijn informanten verwijs ik u naar de bijlage. Dit kan u helpen om een beter beeld te vormen van de personen in mijn anekdotes. Alle voornamen en namen van scholen zijn vervangen door, deels door de meiden zelf verzonden, pseudoniemen om de anonimiteit van mijn informanten te waarborgen.

percentage kinderen en jongeren is hoog ten opzichte van andere Delftse wijken. Ook het percentage allochtone bewoners is in Buitenhof relatief hoog (38,5%) (Verdiepte wijkanalyse Buitenhof 2007: 2). De wijk valt hiermee te benoemen als een multicultureel gebied waar veel jongeren wonen. Verder is het gemiddelde inkomen in de wijk laag en is de werkloosheid fors. Hierdoor kampen sommige gezinnen met schulden en/of andere economische problemen. Ook is er sprake van psychische problemen in Buitenhof. Stress, oorlogstrauma's en het leren leven in een nieuwe cultuur spelen een rol. Door de samenloop van omstandigheden en een slechte psychische gesteldheid hebben sommige volwassen inwoners van Buitenhof moeite met het overeind houden en runnen van hun gezin (Interview: M. Wegner: 31-03-'09).

Het straatleven in Buitenhof is levendig te noemen. Er zijn veel voetbalplekken waar met name jongens samenkomen na schooltijd. Verder zijn er twee winkelcentra waar het bijna altijd druk is met mensen die een boodschap doen. De wijk heeft ook veel speeltuintjes waar kleine kinderen spelen en moeders buurten. Een permanente, vrij toegankelijke plek voor tienermeiden is afwezig. Gilliswijk, één van de tien buurten in Buitenhof, is zeer berucht onder Delftenaren. Het staat bekend als een 'gangsterwijk' waar veel allochtonen wonen (Laura, 17-05-2009). Deze reputatie wordt voornamelijk veroorzaakt door een groep hangjongens aan de Chopinlaan. Hun leeftijd varieert van 10 tot en met 25 jaar. Rond het middaguur verzamelen de eersten zich op hun stek. Ze draaien muziek in hun auto's, trappen een balletje, roepen af en toe wat naar voorbijgaande meiden en hangen hier tot 's avonds laat. De jongens willen echter ook wel eens de wet overtreden door een ruit in te gooien, te plassen in de portieken of onder invloed te zijn van drugs. Voor sommige mensen vormt deze groep een bron van overlast, maar anderen hebben er minder moeite mee. Voornamelijk ouderen en vrouwen voelen zich bedreigd wanneer ze langs de groep moeten lopen (Interviews: M. Günes, S de Bruijn, C. Jeffali). De economische problemen, psychologische problemen en de hangjongeren in Buitenhof zorgen ervoor dat er voor deze wijk veel aandacht is van de politie, de gemeente en de Delftse welzijnsorganisatie Breed Welzijn Delft. Voorheen gingen de gesprekken tussen deze organen voornamelijk over de hangjongens en de problemen die zij veroorzaken, maar sinds kort buigen zij zich ook over de 'onzichtbare meiden' uit de wijk. Deze thesis draagt bij aan het zichtbaar maken van deze laatste groep.

1.5 Methodologische verantwoording en reflectie

Zoals eerder genoemd is participerende observatie de belangrijkste veldwerkmethode van een antropoloog. Hij/zij doet mee met de dagelijkse gang van zaken van zijn/haar onderzoeksgroep en observeert tegelijkertijd wat er gebeurt. Gedurende mijn

veldwerkperiode van half februari tot en met eind mei heb ik deze methode dan ook veelvuldig gebruikt: ik ben met tienermeiden op stap geweest, we hebben geshopt, gedanst en gechilld. Om dit te kunnen bereiken, moest ik eerst in contact zien te komen met mijn onderzoeksgroep. Dit was niet gemakkelijk, maar uiteindelijk heb ik de meeste contacten opgedaan via scholen en 'Youth for Christ'. Een aantal schooldirecteuren waren bereid mij te helpen bij het zoeken naar meiden uit Buitenhof en boden mij een ruimte aan voor interviews. Na de interviews vroeg ik de meiden om mogelijkheden voor participatie. Een aantal reageerde hier positief op. Met zes meiden, niet allemaal bekenden van elkaar, heb ik intensiever contact gehad en dit bracht me een schat aan informatie. Ik sprak regelmatig af om iets leuks te gaan doen of ik sprak ze op MSN. Via deze methoden heb ik inzicht gekregen in het *emic*-perspectief van tienermeiden uit Buitenhof. Ook heb ik een aantal keren gebruik gemaakt van reciprociteit om de band met en het vertrouwen van mijn informanten te versterken. Ik kocht bijvoorbeeld een ijsje en een strippenkaart voor de meiden, hielp Hadiya met haar computer en organiseerde een afscheidsfeest met lekker eten en muziek. Dit werd gewaardeerd. Ik gebruikte verschillende instrumenten om mijn data op te slaan, namelijk veldwerkschriften, de computer en een memorecorder. Ik heb ook gebruik gemaakt van datatriangulatie om de validiteit van het onderzoek te vergroten: naast de participaties, observaties en interviews met meiden heb ik gesprekken gehouden met professionals uit de wijk³, meidenwebsites bezocht, meidenbladen gelezen, de nota jeugdbeleid en de nota wijkanalyse Buitenhof van de Gemeente Delft gelezen, TMF gekeken, songteksten opgezocht en uiteraard gehyved en geMSNd. Ten slotte maakte ik de analyses vaak in de trein aan het einde van een veldwerkdag.

Terugkijkend op mijn onderzoek is het belangrijk een reflectie te geven op de dingen die mogelijk van invloed zijn geweest op de onderzoeksresultaten, zodat ik me bewust ben van deze invloeden en ik ze zodoende zo klein mogelijk kan houden. Ikzelf ben als onderzoeker het belangrijkste onderzoeksinstrument. Het is onmogelijk voor mij als persoon om de perfecte, objectieve, niet beïnvloedende onderzoekerrol aan te nemen. Dit ten eerste omdat ik een antropoloog in de leer ben en dit onderzoek pas mijn tweede veldwerkervaring is geweest. Daardoor had ik soms moeite met bepaalde veldwerkmethoden. Voornamelijk interviewen vond ik lastig. Dit kan ook deels te maken hebben gehad met de onderzoeksgroep die vaak een gesloten houding hanteert richting vreemden. Ik heb de moeilijkheid getracht op te lossen door meerdere afspraken te maken, meiden via internet te benaderen en voornamelijk door participerende observatie. Deze laatste methode ging me wel goed af. Ik geloof dat ik op deze manier

³ Wanneer ik naar deze mensen verwijst in deze thesis, is dat met voorletter, achternaam en datum van gesprek. De tienermeiden zelf worden aangegeven met voornaam en datum van gesprek.

toch aan voldoende informatie ben gekomen om deze thesis te maken tot wat het geworden is. Waar ik weinig informatie over heb gekregen is *dark play*. Het zou kunnen zijn dat dit weinig aanwezig is onder tienermeiden in Buitenhof, maar het is ook aannemelijk dat mijn eigen brave imago van invloed is geweest op het verborgen blijven van deze informatie. Een volgend punt waardoor de validiteit van het onderzoek in het geding kwam, ontstond door het feit dat ik geen tienermeid ben en ik altijd werd gezien als de antropoloog. Mijn leeftijd was voor sommige meiden een reden om zich aan te passen aan volwassen gedrag, maar andere uitten na een tijdje wel hun typische tienermeidengedragingen waardoor ik toch veel verborgen aspecten heb kunnen ontdekken. Ten slotte heeft mijn etniciteit wellicht een kleine rol gespeeld in het werven van informanten. Het is mogelijk dat sommige meiden mijn verzoek voor participatie afwezen vanwege mijn Nederlandse achtergrond. Toch geloof ik dat, ondanks mijn aanwezigheid bij hun dagelijkse bezigheden, de meeste tienermeiden zich niet aan mijn leeftijd of etniciteit stoorden en zich na een tijdje vrij gingen voelen.

1.6 Opbouw thesis

Nu volgt het empirische gedeelte van deze thesis. In hoofdstuk twee wordt verder ingegaan op de *proper place, behaviour* en *looks* jegens tienermeiden die momenteel bestaan volgens verschillende actoren in Buitenhof en in de westerse samenleving. In hoofdstuk drie krijgt u inzicht in hoe de tienermeiden zichzelf vormen in relatie tot hun multiculturele omgeving. Hun eigenheid is een proces van *girl making* waarin niets vaststaat en wat wordt gevormd aan de hand van kapitaal, het lichaam, communicatie, emoties en activiteiten. In het laatste empirische hoofdstuk, hoofdstuk vier, wordt beschreven hoe *play* zich uit bij tienermeiden uit Buitenhof in de publieke ruimte. Ik laat zien dat *play* verschillende vormen kent en dat de meiden moeite moeten doen om deze eigenschap vrij te kunnen uiten in de publieke ruimte. Ten slotte volgt een conclusie waarin de belangrijkste bevindingen worden samengevat en aanbevelingen worden gedaan voor verder onderzoek. In de bijlage is een informantenlijst toegevoegd.

2. Als het maar niet te bloot is...

De invloed van de *proper place*, het *proper behaviour* en de *proper looks* op tienermeiden in de publieke ruimte.

Op een zonnige vrijdagmiddag loop ik met Hadiya, Dema, Najam en haar zusje door het winkelcentrum van Delft. We struinen van winkel naar winkel en bekijken schoenen, parfum en kleding. Opeens geeft Najam aan dat ze even langs de bibliotheek wil: "ik moet naar het toilet en in de bieb kun je gratis," zegt ze en de anderen willen ook wel even gaan. We lopen door de draaideuren het grote bibliotheekgebouw binnen. "Hier moeten we zachtjes doen," fluistert Najam. Het plafond met zijn stalen buizen doet denken aan een oude fabriekshal, maar de moderne boekenrekken, desks en computerhoek doen mij vermoeden dat deze bibliotheek nog niet zo lang geleden is gerenoveerd. Er is ook een trap naar boven waar een cafeetje is, muziek wordt verhuurd en diverse spelcomputers staan. Ik loop achter de meiden aan naar de toiletten. Najam snelt het vrouwentoilet in en wij wachten. Ondertussen valt mijn oog op het boek 'Islam voor Dummies' en ik wil de meiden er wat over vragen, maar ze zijn onrustig. Dema is het toilet ingegaan en Hadiya, Najam en haar zusje zijn iets aan het bekokstoven. Ze trekken aan de deur zodat Dema er niet meer uit kan. Een schreeuw van plezier schalt door de stilte van de bibliotheek. Dema probeert de deur van binnen uit te openen, maar de meiden aan de buitenkant zijn sterker. Met hun volle gewicht hangen ze aan de deurklink, die voor mijn gevoel elk moment kan breken. "Kom Jenorie!" gilt Najam en ik volg de meiden rennend de bibliotheek door. Achter een boekenrek proberen we ons te verstoppen voor Dema. Aan een tafel naast ons zit een man van middelbare leeftijd een boek te lezen en hij kijkt op als de meiden onrustig de rest van de tafel bezetten. "Pak ook een stoel Jenorie," beveelt Najam. De man kijkt geïrriteerd. Ik ga bij de meiden zitten en we wachten op Dema, maar ze komt niet. "Ze doet zeker of ze weggaat," zegt Hadiya verveelt. We lopen terug naar de ingang en vinden Dema daar inderdaad, met een boos gezicht. "Ik ging niet weg hoor," zegt ze triomfantelijk en de meiden mompelen. "Najam, waar is je zusje?" vraagt Hadiya dan. We hebben haar al een tijdje niet gezien en ze is nergens te bekennen, dus gaan we op zoek. We lopen de brede trappen midden in het bibliotheekgebouw op en gaan langs het cafeetje naar de kunstgalerie. "Hallo meiden," worden we begroet en een volwassen vrouw houdt ons nauwlettend in de gaten als we langs de schilderijen wandelen. De meiden werpen er even een blik op, maar snellen zich dan naar de Wii console. Een meisje speelt samen met haar broertje een potje tennis. De twee zwieren de

Wii controllers door de lucht. Zoef, zoef, knal klinkt het uit de speakers en de poppetjes op het televisiescherm slaan met hun rackets tegen de bal. "Ik heb gewonnen!" roept het meisje en geen volwassene die opkijkt van haar geluid. "Jenorie, we gaan verder," zegt Najam die haar zusje heeft gevonden. De meiden willen de winkelstraat weer in. Het bibliotheekavontuur is voorbij (01-05-2009).

Als je bovenstaand vignet leest, kun je het luidruchtige gedrag van de meiden in de bibliotheek als asociaal, vervelend of ongepast beschouwen. Veel volwassenen vinden dat men zich in een bibliotheek rustig en stil hoort te gedragen en je voorzichtig en netjes met de spullen aldaar hoort om te gaan. Daarnaast zijn ze van mening dat de wc's zijn bedoeld voor bibliotheekgasten en niet voor tienermeiden die tijdens het shoppen geen geld willen betalen voor een toilet en daarom de bibliotheek binnenkomen. Tienermeiden horen volgens hen eigenlijk helemaal niet thuis in een bibliotheek, mits ze alleen zijn en een boek komen lenen of willen studeren. Dit idee over de plek waar tienermeiden wel of niet thuishoren, wordt de *proper place* (Agustín 2005) genoemd. In de publieke ruimte geldt een door volwassen opgestelde, hiërarchische orde die bepaalt waar tieners thuishoren en waar niet. De kwetsbaarheid en onvolwassenheid van tienermeiden maakt hen tot een groep met weinig zeggenschap en macht hierin (Thomas 2005: 587). De *proper place* van tienermeiden is vanuit volwassen oogpunt niet in de publieke ruimte. Ten eerste omdat tieners te luidruchtig zijn en volwassenen deze drukte niet om zich heen tolereren en ten tweede omdat de straat een ongewenste educatieve omgeving is dat teveel risico's met zich meedraagt. Door dit idee van de *proper place* is er een gesegregeerde orde ontstaan waarin tieners zijn verbannen van de volwassen wereld in de publieke ruimte (De Visscher & Bouverne-De Bie 2008: 472-473). Als meiden zich dan toch in de publieke ruimte begeven, bestaan er weer ideeën over hoe ze zich in de publieke ruimte zouden moeten kleden en gedragen (Bloustien 2003: 155-164). Dit zijn de ideeën van de *proper looks* en het *proper behaviour*. Niet alleen de dominante, kapitalistische klasse bepaalt een *proper place*, *behaviour* en *look* voor tienermeiden in de publieke ruimte, maar ook overige actoren spelen een rol. Zo komen tienermeiden in contact met verschillende en soms tegenstrijdige ideeën en verlangens jegens henzelf. Deze zijn afkomstig van actoren als de overheid, ouders, jongens, individuen op straat en de media. In dit hoofdstuk wordt de invloed van deze actoren in aparte deelparagrafen belicht.

2.1 Westerse perspectieven en de overheid

In de westerse samenleving bestaan grofweg twee dominante perspectieven ten aanzien van jongeren. Aan de ene kant is er de traditionele visie waarbinnen jongeren als een

kwetsbare groep worden beschouwd in ontwikkeling naar volwassenheid en incapabel voor autonome beslissingen. Aan de andere kant is er sinds de afkondiging van de Rechten van het Kind in 1989 een nieuw idee ontstaan waarbinnen kinderen en jongeren worden gezien als de *agents* van hun eigen leven. Dit betekent dat jongeren als volledige burgers worden beschouwd die deelnemen aan de publieke sfeer en keuzes kunnen maken om hun levens te beïnvloeden (Rossi & Baraldi 2009: 16-17). Deze twee visies lijken tegenovergesteld te zijn, maar in de westerse samenleving bestaan ze naast elkaar. Het idee is dat het promoten van *agency* bij kinderen en jongeren niet hun behoefte aan zorg en educatie moet negeren en dat hun bescherming functioneel moet zijn voor hun sociale participatie (Ibid: 17). Vanuit dit perspectief worden kinderen en jongeren geleerd om een mening te vormen en te uiten bij beslissingen die hun levens kunnen beïnvloeden en om een publieke weerklank te hebben tegen uitdrukkelijke sociale interventies (Ibid: 17), maar worden ze tegelijkertijd ook geacht om ouderen te gehoorzamen en voorzichtig te zijn. De *proper place, behaviour en looks* jegens tienermeiden in westerse samenlevingen zijn hiermee fluïde en afhankelijk van de context.

De wens van de overheid voor de deelname van tienermeiden aan de publieke sfeer staat op spanning met het idee van een veilige omgeving. Overheden zoeken daarom naar manieren om de participatie van tienermeiden te vergroten, terwijl ze tegelijkertijd niet op straat hoeven te zijn. De Gemeente Delft wil dit bewerkstelligen door bijvoorbeeld "veilige en vertrouwde *chill rooms*" in te richten en uitgaansgelegenheden voor jongeren tot zestien jaar te ontwikkelen (Nota jeugdbeleid Delft 2008-2011: 29-31). Verder geeft ze subsidies die scholen kunnen gebruiken voor brede middelbare school activiteiten en die welzijnsorganisatie Breed Welzijn Delft (BWD) inzet om jongerenactiviteiten in diverse buurtcentra te realiseren (interview: S. de Bruijn: 08-01-2009). De invloed van de *proper place, behaviour en looks* van tienermeiden in de publieke ruimte volgens de overheid gaat hiermee in de wijk Buitenhof voornamelijk via scholen en welzijnsorganisatie BWD. Deze organen richten zich hierbij niet alleen op de meiden zelf, maar ook op hun ouders, omdat er in de wijk een kloof bestaat tussen de *proper place, behaviour en looks* van tienermeiden in de publieke ruimte volgens de ouders en volgens de overheid (Interview: M. Wegner: 31-03-2009). De *proper place, behaviour en looks* worden namelijk gevormd door de morele waarden van volwassenen over een gekoesterd verleden en over een wenselijke toekomst, gehuld in gemeenschapsnoties over het welzijn van de jeugd (Olwig & Gullov 2003: 3) en zijn dus cultuurafhankelijk. De relatief veel in Buitenhof wonende niet-westerse ouders voeden hun kinderen daardoor op aan de hand van andere morele waarden dan voor de Nederlandse overheid vanzelfsprekend is. De Nederlandse overheid probeert ouders dus te beïnvloeden om de

kloof te verkleinen. Een voorbeeld hiervan vond ik op basisschool De Klimop⁴. Deze school staat midden in de wijk en is, zoals zij zelf noemen, een kleurrijke school. Naast de reguliere lessen organiseert de school een aantal sociale en sportieve activiteiten voor haar leerlingen, maar ook voor ouders worden er diverse dingen aangeboden, zoals workshops, een cursus opvoeden en een themmiddag (Interview: M. Wegner: 31-03-2009). Op deze manier worden ouders gestimuleerd om te participeren in de publieke sfeer en wordt hen tegelijkertijd de dominante westerse visie op jongeren aangeleerd die zij weer kunnen overbrengen op hun kinderen.

De tienermeiden uit Buitenhof nemen veel mee van de ideeën die school hen aanreikt. Ze vinden het bijvoorbeeld belangrijk om te leren en zichzelf te ontwikkelen. Natuurlijk willen ze meer vrije tijd en balen ze van de lessen en het huiswerk, maar toch gaan ze naar school, omdat dit volgens volwassenen nodig is voor een goede baan en een goede toekomst. Ontmoet Saffiya: ze is 13,5 jaar⁵, houdt van lezen, tekenen, muziek en naar de bioscoop gaan. Voor haar is de toekomst enorm belangrijk. Ze zit in de brugklas van het tweetalig gymnasium en maakt lange schooldagen waardoor ze weinig vrije tijd overhoudt. Toch wil ze deze opleiding doen. "Met deze studie kan ik overal ter wereld worden aangenomen," vertelt ze me. "Ik wil graag naar Amerika. Dit heb ik altijd al gewild. Het is mijn droom" (Saffiya: 06-04-2009). Saffiya wil graag maatschappelijk succes en benut haar kansen optimaal door nu al lessen in het Engels te volgen, zodat ze later naar Amerika kan gaan. Dit is precies waar de Gemeente Delft naar streeft. Scholen zijn grote overdragers van de dominante cultuur van de kapitalistische klasse. Je leert er de vaderlandse geschiedenis, normen en waarden, ABN, het lezen van literatuur, politiek, economie en dat je later hard moet werken om veel geld te verdienen. Zonder diploma ben je nergens, wordt er aangegeven. Kinderen en jongeren worden klaargestoomd om volledig mee te kunnen draaien in het kapitalistische systeem, met een voor iedereen gelijke basiskennis, zodat omscholing en arbeidsmobiliteit later mogelijk zijn (Gellner 1983). Met haar Engelse opleiding is Saffiya straks meer mobiel dan de meeste tienermeiden in Nederland. Tienermeiden zijn op deze manier deels de *agents* over hun eigen leven, maar aan de andere kant is school verplicht en leert het hen meedraaien in 'The Big System'. Zoals bij Lisa. Zij heeft een enorme hekel aan Frans en heeft het hele jaar haar eigen wil gevolgd en weinig voor dit vak gedaan. Nu het einde van het jaar nadert en het erom hangt of ze overgaat naar Havo-5, maakt ze toch die vervelende extra opdrachten die bepalen of ze door kan naar het volgende jaar (Veldwerkaantekeningen: 27-04-2009). Voor tienermeiden is het soms lastig om zich aan de *proper place, behaviour* en *looks* van school te houden, omdat ze in mindere mate kijken naar de toekomst en vooral bezig zijn met wat op dit moment vervelend is,

⁴ Pseudoniem

⁵ Dat halve jaar is belangrijk om te noteren, omdat Saffiya zichzelf anders zo jong vindt lijken.

huiswerk, en wat ze op dit moment willen, vrije tijd, chillen en MSN-en met vriendinnen. Als het er echter op aan komt, maken vele meiden hun school af door de druk van ouders, school en het maatschappelijk succes dat ze willen behalen.

Op school leren tienermeiden over het dominante discours en moeten zij zich hieraan aanpassen, zoals luisteren naar de docenten, huiswerk maken en doorzetten. De enige mogelijkheid om even onder deze *proper place, behaviour* en *looks* uit te komen, is tijdens hun vrije tijd. Dit is waardevol voor hen omdat ze dan het meest zichzelf kunnen zijn. BWD biedt meidenwerk aan in buurthuis 'Hang Out' in Buitenhof met als doel de sociale participatie van tienermeiden in hun vrije tijd te vergroten. Zoals in de inleiding van dit hoofdstuk beschreven, betekent sociale participatie meedoen in de publieke sfeer en daarbinnen gelden hiërarchische structuren waarin volwassenen uit de kapitalistische klasse de overhand hebben. Voor tienermeiden, die zich moeten schikken naar volwassenen, is dit geen aantrekkelijke situatie en daarom segregeren ze zich liever van de publieke sfeer dan dat zij erin participeren. Bovendien zijn de meeste tienermeiden nog niet bezig met het vormgeven van de samenleving, maar voornamelijk met het vormgeven van zichzelf in de samenleving⁶. Twee van mijn informanten vonden het wel interessant om met een groep meiden dingen te ondernemen en te discussiëren (Hajar & Fayza: 01-04-2009), maar de rest zag niets in voorlichtingen, vaste tijden, entreegeld en voorgeprogrammeerde dagen en gingen liever naar het centrum met hun vriendinnen wanneer het hen uitkwam (Veldwerkaantekeningen: 16-03-2009/14-04-2009). Het promoten van *agency* door middel van participatie, wordt voor de tienermeiden dus eigenlijk een beperking ervan. Voor de overheid is de *agency* van tienermeiden daarentegen ook beangstigend omdat zij beschermd moeten worden en omdat de volwassen orde in de publieke ruimte gehandhaafd moet worden. Met hun *agency* hebben tienermeiden een effect op de definitie van de publieke ruimte (Gupta & Ferguson *in* Inda & Rosaldo 2002: 70-71) en halen ze de orde door de war. Daarom stelt de overheid grenzen aan de publieke ruimte waar tienermeiden zich kunnen manifesteren. Dit beperkt de tienermeiden weer in hun vrijheid en zeggenschap.

2.2 Ouders

Op een druilerige woensdagmiddag zit ik met Roos aan de thee. Ze vertelt me over een islamitische visie van ouders op tienermeiden. "Het is beter voor pubers om niet te experimenteren. Ze kennen hun grenzen niet." Roos, een islamitische meid van Irakese afkomst, is 23 jaar en studeert sociaal culturele vorming. Ze is maagd. "Een jonge meid hoort nog niet met seks in aanraking te komen. Je moet haar zien als een boom die aan het groeien is. Daar is ze nog niet rijp genoeg voor," legt Roos mij uit, terwijl ik nog een

⁶ Zie hoofdstuk 3 van deze thesis: het proces van *girl making*.

slokje van mijn hete thee probeer te nemen. Ze gaat door: "de hersens van een puber zijn nog niet volmaakt. Ze is zich niet helemaal bewust van wat ze doet. Sommige pubers denken: 'dit is de liefde van mijn leven', maar later ontdekken ze wat jongens echt willen en dan heb je spijt jezelf gegeven te hebben. Beter is om het [je maagdelijkheid, JM] te bewaren tot je weet wat seks betekent voor jou (Roos: 11-03-2009). Dit bewaren van de maagdelijkheid is voor veel islamitische meiden en hun ouders van belang. De *proper place, behaviour* en *looks* van islamitische tienermeiden in de publieke ruimte volgens ouders hangen dan ook grotendeels samen met dit gegeven. Ook niet-islamitische tienermeiden worden beschermd voor jongens door hun ouders, maar zij hebben meer mogelijkheden om met hen in contact te treden en te experimenteren. Veel islamitische ouders houden hun dochters uit de buurt van jongens totdat ze ouder zijn, meer bewust zijn en ze weten wat voor consequenties er zijn. Zo wordt voorkomen dat de dochter de fout ingaat en de familie-eer wordt aangetast (Roos: 11-03-2009). Deze visie op tienermeiden sluit meer aan bij de westerse visie waarbinnen jongeren als een kwetsbare groep worden beschouwd en minder bij het idee dat tienermeiden de *agents* over hun eigen leven kunnen zijn. De opvoeding van islamitische ouders met deze visie is dan ook gericht op gehoorzaamheid, onderschikking en het accepteren van ongelijkheid (Sniderman e.a. 2003: 203). De *proper place* van de meiden is volgens hun ouders dan ook niet op straat, maar in huis en onder toezicht van de familie (Interview: M. Günes: 02-03-2009). Buiten worden de meiden nauwlettend in de gaten gehouden. Toen ik in de wijk met een meisje stond te praten, werd ze bijvoorbeeld meteen in het Koerdisch aangesproken door een voorbijkomend familielid (Veldwerkaantekeningen: 23-02-2009). Verder zeiden Hayar en Fayza: "dit is een jongensbuurt. Als we buiten zijn, gaan we de wijk uit, anders gaan mensen over je roddelen: dat is een slecht meisje" (Hayar & Fayza: 01-04-2009). Zoals Hayar en Fayza gaan heel veel meiden de wijk uit. Daar hebben ze minder last van de sociale controle en kan hun *agency* tot uiting komen.

Het *proper behaviour* van tienermeiden in Buitenhof volgens hun ouders is het aanleren van hun genderrol. Dit gebeurt door de meiden te verplichten mee te helpen met klusjes in het huishouden, boodschappen te doen en op kleine broertjes, zusjes, neefjes en nichtjes te passen. Deze opdrachten van de ouders beperken de tienermeiden in hun vrije tijd en daarmee ook in hun *agency*. Dit merkte ik tijdens mijn veldwerk toen de vriendin van Fatima, Raevin, me teleurgesteld opbelde dat we die middag niet naar het winkelcentrum konden gaan omdat Fatima plotseling mee moest helpen in het huishouden (Veldwerkaantekeningen: 24-04-2009). Een week later, toen we wel konden gaan, werd Fatima echter na een korte tijd alweer opgebeld om terug naar huis te komen (Veldwerkaantekeningen: 01-05-2009). Hoewel de meiden deze plotselinge beperkingen van hun vrije tijd heel vervelend vinden, kunnen zij hier niets van zeggen. Saffiya zegt:

"je moet zwijgen, want als je je mening geeft, vinden ze je brutaal. Je kunt echt niets zeggen als je vindt dat je ouders iets verkeerd doen" (Saffiya: 06-04-2009). Waar de meiden ook niets over kunnen zeggen is het feit dat de kleine broertjes, zusjes, neefjes en nichtjes bijna altijd mee moeten als zij naar buiten gaan. De meiden vertelden me dat ze hier een grote hekel aan hebben. De kleintjes vragen continu de aandacht en de tienermeiden worden belemmerd in hun eigen activiteiten (Veldwerkaantekeningen: 14-04-2009). Soms komt de verplichting voor het meenemen van de kleintjes echter goed van pas. Dit zag ik gebeuren toen Najam graag met Fatima, Hadiya en mij meeding naar de stad, maar niet mocht van haar moeder. Ondanks dat ze een hekel heeft aan het gedrag van haar negenjarige zusje, zei Najam tegen haar moeder dat ze haar mee zou nemen. Hierdoor kreeg ze toestemming om te gaan (Veldwerkaantekeningen 01-05-2009). Op deze manier gebruikte Najam het *proper behaviour* als middel voor haar *agency*.

Over de *proper looks* van tienermeiden in de publieke ruimte bestaat een grote diversiteit aan meningen van ouders. Sommige islamitische ouders willen graag dat hun dochter een gewaad en een hoofddoek draagt, andere vinden dit minder belangrijk. Niet-islamitische ouders hebben minder specifieke regels met betrekking tot de kleding van hun dochters, maar meestal zijn ze het over één ding wel eens: als het maar niet te bloot is. Wat onder 'te bloot' valt is dan weer relatief en hangt dus volledig samen met het beeld dat de ouders daarbij hebben. Het komt erop neer dat tienermeiden zelf kunnen bepalen wat ze dragen, als het maar binnen de normen van de ouders valt. Hun *agency* blijft dus ook hierin beperkt. Ondanks dat ouders grenzen stellen, is het voor tienermeiden in deze westerse samenleving lastig om ongelijkheid te accepteren en de ouders altijd te gehoorzamen⁷. Ze hebben behoefte aan het vormen en het uiten van hun eigen identiteit. In hoofdstuk drie wordt hier nog uitgebreid op ingegaan.

2.3 Op straat

Eén van de vrijetijdsbestedingen van tienermeiden is chillen op straat of buiten zijn. Hoewel ze op deze plek onder de *proper place, behaviour* en *looks* volgens de ouders uitkomen en vrijheid is voor hun *agency*, lopen de meiden ook hier weer aan tegen diverse actoren die ideeën hebben over hun *proper place, behaviour* en *looks* waar ze zich naar moeten schikken. Ten eerste zijn dit volwassenen in het winkelcentrum. Groepen meiden worden met hun lawaai en uiterlijkheden vaak gezien als een gevaar voor de controle en orde in het winkelcentrum. Met het ideaal van consumeren moet dit

⁷ Vaak wordt aangenomen dat dit geldt voor tieners in alle samenlevingen, maar Davis & Davis hebben onderzoek gedaan in een Marokkaans dorp waarin veel veranderingen plaatsvonden: meiden gingen studeren, verlaten hun huwelijk en werkten aan hun carrière. Ondanks de ongeletterdheid en lage opleiding van hun ouders, was er geen sprake van een generatieconflict en bleven de tienermeiden aldaar respect en eer voor hun ouders hebben (Davis & Davis 1989 in Montgomery 2009: 205).

gebied er veilig, schoon en aantrekkelijk uitzien voor potentiële klanten en toeristen (Bloustien 2003: 158; De Visscher & Bouverne-De Bie 2008: 472-473). Groepen meiden schoppen deze orde vaak in de war, waardoor ze negatieve blikken en reacties krijgen van de winkelmedewerkers. Zo wilden Fatima, Hadiya, Najam, Dema en ik schoenen gaan passen. "We kunnen naar de Van Haren gaan," zegt Hadiya. "Ja," bevestigt Fatima, "want bij de Schoenenreus worden we sowieso weggestuurd. Bij de Van Haren hangt het af van wie er werkt vandaag." We lopen met onze groep de winkel binnen. De meiden lopen direct op de hakschoenen af, grissen de goede maat uit de opgestapelde schoendozen en beginnen luidruchtig met passen. Binnen de kortste keren staat de winkeljuffrouw al in ons gangpad: "Wil het lukken dames?" vraagt ze. "Ja, hoor," antwoorden de meiden. "Willen jullie schoenen kopen?" "Nee," zegt Hadiya giechelend terwijl ze haar hakken uitprobeert. "Waarom passen jullie ze dan?" vervolgt de winkeljuffrouw op boze toon. "Als de hakken eraf breken, kunnen jullie er zelf voor betalen!" Ze loopt weg. De meiden kijken elkaar met een 'whatever-blik' aan. "Ja daag, we gaan echt niet betalen!" mompelt Hadiya die alweer een ander paar hakken aan haar voeten heeft. Ze geeft mij ook een schoen. Ik probeer hem aan en zie vanuit mijn ooghoek een andere winkeljuffrouw toezicht houden. "Staat je echt goed!" Uiteindelijk verlaten we de winkel zonder iets te kopen (Veldwerkverslag: 01-05-2009). De winkelmedewerkers uit de schoenenwinkel waren duidelijk niet blij met het *unproper behaviour* van de tienermeiden. De meiden zelf vonden het ook niet leuk om aangesproken te worden, maar lieten zich niet weggagen hierdoor. Het gevoel van vrijheid en plezier was echter wel aangetast na de vittende opmerkingen van de winkeljuffrouw. Tienermeiden kunnen op deze manier hun eigen gedrag niet vrij vertonen in het winkelcentrum. Overall worden ze erop aangekeken of erop aangesproken en worden ze min of meer gedwongen om zich aan de *proper place, behaviour* en *looks* in het winkelcentrum te houden.

Het volgen van een bepaalde *proper place, behaviour* en *look* in de publieke ruimte is voor tienermeiden niet per definitie gelijk aan het missen van *agency*. Het kan ook de keuze zijn van een tienermeid om dit te doen. Deze keuze is niet altijd gebaseerd op rationaliteit en kan ook het gevolg zijn van het systeem, de omgeving of de cultuur waarin de meid leeft, maar ze wordt ook niet gedwongen. Een voorbeeld hiervan is het idee van de *proper place, behaviour* en *looks* van tienermeiden in de publieke ruimte volgens jongens. In westerse samenlevingen bestaat het ideaalbeeld dat vrouwen gelijk zijn aan mannen en jongens hebben dan ook geen direct zeggenschap over tienermeiden. Toch beïnvloedt hun mening de meiden sterk. Jongens verlangen dat meisjes zich in de publieke ruimte seksueel aantrekkelijk kleden en gedragen (Bloustien 2003: 96). Tienermeiden reageren daarop door hun vrouwelijke lichaamsdelen te

accentueren, hun gezicht op te maken en sexy poses te maken. Veel meiden gaan niet zonder make-up de deur uit. Wanneer ze dat wel doen, voelen ze zich schuldig dat ze zichzelf niet presenteren zoals jongens verlangen (Bloustien 2003: 96). De jongens hebben echter een dubbele standaard. Ze willen graag plezierd worden door te kijken naar sexy geklede meiden en ermee naar bed te gaan, maar voor een serieuze relatie is uiteindelijk meer nodig. Dan is het van belang dat de meid ook een zelfverzekerd en lief karakter heeft en geen 'slet' is, dus niet zomaar met veel jongens naar bed is geweest. Op dat moment geldt er dus ineens een andere *proper place, behaviour* en *look* voor de tienermeiden. Sommige meiden kiezen ervoor om niet aan de eerstgenoemde *proper place, behaviour* en *looks* volgens jongens te voldoen, andere doen dit juist wel. De dubbele standaard maakt het lastig voor meiden. De ene keer zijn ze niet mooi en sexy genoeg en de andere keer zijn ze te 'sletterig'. Voor moslima's is dit ook een probleem, gaf Roos mij aan. Ze zei dat moslimjongens soms wel met meiden naar bed gaan, maar dat ze uiteindelijk willen trouwen met een maagd. Dat brengt haar twijfel. Als ze voor het huwelijk haar maagdelijkheid verliest, zal ze niet kunnen trouwen met een moslim. Roos heeft besloten haar maagdelijkheid te bewaren, maar niet alleen voor haar ouders of voor de consequentie. Er zit meer achter. Roos zegt: "je maagdelijkheid is een speciale gift. Je bewaart het voor de persoon die echt om jou geeft en niet alleen uit is op seks. Dit geeft je een groot gevoel van eigen waarde" (Roos: 17-02-2009). Zodoende betekent *agency* voor tienermeiden niet alleen vrij zijn van de *proper place, behaviour* en *looks* die gelden jegens hen in de publieke ruimte, maar ook het kunnen omgaan met de verschillende *proper places, behaviours* en *looks* of een keuze kunnen maken voor één van de *proper places, behaviours* en *looks* en hier zelf betekenis aan geven.

2.4 Westers ideaalbeeld

Tienermeiden worden niet alleen beïnvloed door de directe omgeving, maar ook vanaf *distant places* (Lidén in Olwig & Gulløv 2003: 121). De media spelen hierin de grootste rol. Vele televisieprogramma's, artikelen en websites zijn speciaal op jongeren of tienermeiden gericht en stimuleren hen om de daargenoemde *proper place, behaviour* en *looks* aan te nemen. Hiermee worden tienermeiden aangemoedigd om niet zomaar de ideeën van volwassenen te volgen, maar om zelf een mening te vormen en keuzes te maken. Media stimuleren dus tienermeiden hun *agency*. Meidenbladen geven bijvoorbeeld tips hoe meiden aan het westers ideaalbeeld kunnen voldoen: "De *beauty trends* van dit seizoen? *Nude*, pastel en fel. Kortom, een *colorful mix*! Lezeres Erica laat zien hoe je jezelf omdooit tot een *beautiful babe*. Kies jouw favo look!" lees ik in de *Fancy* van 3 maart 2009. Het gezicht van de genoemde lezeres is in drie stijlen opgemaakt en bij elk daarvan staat een uitleg hoe ik deze *look* ook bij mezelf kan creëren. Ook de *Cosmo Girl* van april 2009 geeft me tips voor een mooier lichaam: "deze

maand train je je billen, heupen, kuiten en dijen helemaal strak. Voor een mooie lente met prachtige benen. Dus haal maar vast uit de kast, dat minirokje!" Vaak wordt in de media het ideaalbeeld van de westerse vrouw gepropageerd en zij is: "*young but sexually provocative; she is childlike but expected to be morally responsible; she is passive but manipulative, full of 'feminine wiles'*" (Bloustien 2003: 78). De media verplichten of verwachten niet van tienermeiden dat zij dit ideaalbeeld aannemen, maar ze moedigen het op een positieve manier aan. In de wereld van de media wordt veel gebruik gemaakt van psychologische kennis over manipulatie. Ze laten tienermeiden zich prettig voelen bij de *proper place, behaviour* en *looks* volgens het westers ideaalbeeld, ze sluiten zich aan bij hun verlangens en ze geven de meiden het gevoel dat ze zelf kunnen kiezen. Hierdoor hebben ze enorm veel invloed op tienermeiden. Hieronder een voorbeeld hoe een songtekst tienermeiden aanmoedigt om seksueel provocerend te dansen en te bewegen:

Flo Rida – Right Round⁸

*You spin my head right round, right round
When you go down
When you go down down*

Edgar-O – All for you⁹

*Work it for me mama
Let me see u move
Let me see u bring ur body
Ova here nd make u groove*

*Cuz da way u belly dance
Got me all full in romance
Nd i love da way u move
So come nd give me anoder chance*

{chorous}

*I can give u wut u want
U can give me wut i need
I can do it all 4 you
If u can do it all 4 me*

⁸ <http://www.songtekstentop40.nl/>: 16-06-2009

⁹ <http://www.moron.nl/lyrics/edgar--o/all-for-you-lyrics.html>: 16-06-2009

Cuz i love da way u move
Nd i love da way u shake
Got a pleya wanna groove
Got a pleya wanna dance

Het is opvallend hoeveel teksten aangeven hoe meiden zich moeten bewegen of hun lichaam moeten gebruiken om jongens te plezieren. '*Shake that thing*', '*move your body*', '*drop down*' en '*just dance*' zijn enkele aanmoedigende uitspraken uit populaire liedjes. De meiden experimenteren hier graag mee. Wat dit betekent voor hen staat verder beschreven in hoofdstuk vier van deze thesis.

Overige actoren, voornamelijk de overheid, zien de invloed die de media hebben op tienermeiden en zij proberen soms ook via deze weg de meiden te benaderen. Daardoor tonen de media voor jongeren niet alleen de *proper place, behaviour* en *looks* volgens het westers ideaalbeeld, maar soms ook de *proper place, behaviour* en *looks* die samenhangen met de visie van het beschermen van kinderen. Deze laatste ben ik bijvoorbeeld tegengekomen in meidenbladen, waarin tips over seksualiteit worden gegeven en meiden worden geadviseerd vooral te wachten met seks totdat ze er zelf klaar voor zijn. Verder zendt TMF¹⁰ naast seksueel getinte videoclipps met ideaal uitzijende vrouwen ook programma's uit over scooters en het belang van het dragen van een helm (Veldwerkaantekeningen: 15-05-2009). Door de niet dwingende berichtgeving van de media, hebben de tienermeiden ook met deze adviezen zelf de keuze of ze er iets mee doen. Vaak hangt het af van wat anderen doen. Als iedereen cool vindt wat de media aanprijzen, maken tienermeiden de keuze dat ook te doen en andersom, als niemand het wil, willen de tienermeiden het vaak ook niet. Zo vormen tienermeiden onderling hun eigen groepen en *proper place, behaviour* en *looks* in de publieke ruimte. Deze hangen net zoals bij volwassenen samen met gender, sociaal-economische klasse en etniciteit, maar zijn ook specifiek kenmerkend voor hun eigen leeftijd. Deze groepen worden ook wel subculturen of jongerenculturen genoemd, maar kunnen niet als vaststaand en duidelijk begrensd worden gezien. In de publieke ruimte komen de meiden steeds verschillende actoren tegen met verscheidene ideeën over hun *proper place, behaviour* en *looks* waar ze zich aan moeten aanpassen, terwijl ze ook zoekende zijn naar zichzelf. De publieke ruimte bestaat dus uit multipele, tegenstrijdige culturele omgevingen, waarin tienermeiden niet alleen leven in de culturele sferen van volwassenen, maar waarin ze ook culturele omgevingen voor zichzelf creëren en behouden (Hirschfeld 2002: 615). Het vergt *agency* van de meiden om zich in deze context aan te passen, zichzelf te kunnen vormen en zichzelf te kunnen zijn.

¹⁰ Een muziekkzender op televisie voor jongeren.

3. Mode kun je kopen, maar stijl moet je hebben!¹¹

Het proces van *girl making* bij tienermeiden in de publieke ruimte.

In de inleiding van deze thesis staat beschreven dat tienermeiden zich volwassenenculturen eigen maken en eigen culturen en omgevingen creëren. Om dit te kunnen doen moeten zij ruimte hebben voor hun *agency* zodat ze culturele informatie kunnen representeren, manipuleren en vervormen. In het vorige hoofdstuk hebben we gezien hoe verplichtingen van volwassenen tienermeiden beperkt in hun *agency* in de publieke ruimte en hoe aansporingen van de media en verlangens van jongens hun *agency* juist versterkt. Tienermeiden kunnen tot op zekere hoogte zelf bepalen welke verplichtingen, aansporingen en ideeën over hun *proper place*, *behaviour* en *looks* ze zich eigen maken. Deze keuzes worden niet van de ene op de andere dag gemaakt, maar zorgen voor een proces waarin tienermeiden experimenteren, zich vormen, dingen uittesten, fouten maken en radicale veranderingen treffen, terwijl ze tegelijkertijd angstig binnen vertrouwde en veilige grenzen blijven¹². Op deze manier ontdekken ze de fluïditeit en de complexiteit van deze samenleving, wat wel en niet kan, mag, past of prettig is hierin, en welke rol zij daar zelf in willen en kunnen vervullen. Dit gehele proces wordt *girl making* genoemd (Bloustien 2003: 2-3). Tienermeiden kunnen ervoor kiezen om zich aan te passen aan de wensen van één van de actoren in hun omgeving, maar op andere momenten zullen zij zich ertegen verzetten of zullen zij zich afzonderen om eronderuit te komen. In dit hoofdstuk zullen we te weten komen hoe deze mogelijkheden door de tienermeiden in Buitenhof worden gebruikt, zullen we leren welke onderdelen uit het dagelijks leven van deze tienermeiden van betekenis zijn voor hun *girl making* en zien we ten slotte hoe tienermeiden door middel van *girl making* niet alleen zichzelf, maar ook de culturele omgeving vormen en hoe zij daarmee mede betekenis geven aan het concept van de publieke ruimte.

3.1 Op zoek naar de X-factor

Als je begint met een onderzoek naar de cultuur van tienermeiden, kom je eerst in aanraking met de meer expliciete uitingen ervan, zoals bepaalde kledingstijlen, uitdrukkelijk gedrag of een specifieke straattaal. Voor de antropoloog is het de taak om, naast het beschrijven van deze mooie cultuuruitingen, de ook aanwezige stilzwijgende aspecten van de meidencultuur te ontdekken, om zo een diepgaand totaalplaatje te kunnen vormen. *Girl making* is een dergelijk stilzwijgend aspect van de tienermeidencultuur. Het is een irrationeel concept dat van belang is voor wat

¹¹ MSN-naam van Afra: 05-06-2009

¹² Dit gebeurt in ieder geval in westerse samenlevingen. Bloustien noemt haar boek 'Girl Making' een 'cross-cultural perspective', maar ze doet enkel onderzoek naar verschillende nationaliteiten in de hoofdstad van Australië. Of *girl making* werkelijk eenzelfde proces is bij tienermeiden in niet-westerse landen, durf ik hier niet met zekerheid te stellen.

tienermeiden doen en leuk vinden. Ze zien het innerlijke zelf als heilig wezen. Alles wat het zelf vormgeeft en de *agency* om dit zelf tot uiting te laten komen, is daarmee belangrijk voor de meiden. De expliciete cultuuruitingen van tienermeiden dragen bij aan een ontastbare ervaring van het zelf. Vandaar dat het bestaan van bijvoorbeeld een bepaalde kledingstijl niet puur een rationele verklaring heeft. De titel van dit hoofdstuk geeft dat aan. Mode kun je kopen, dat is een feit, maar dat hoeft nog geen betekenis te hebben. Het hebben van stijl geeft een ervaring weer die bijdraagt aan *girl making*. Mode krijgt voor tienermeiden dus pas betekenis als het bijdraagt aan het zelf. *Girl making* is daarmee de x-factor die meespeelt in het hebben van stijl en in de cultuuruitingen van tienermeiden. In de deelparagrafen die nu volgen wordt steeds één overkoepelend onderdeel van de tienermeidencultuur besproken dat bijdraagt aan *girl making*.

3.2 Communicatie

Wanneer ik tijdens interviews of observaties vroeg: "Wat zijn nou echte meidendingen? Wat doen meiden graag?" werd er meestal luidkeels geroepen: "roddelen!" terwijl het verwachte shoppen, dansen en kleding pas erna genoemd werd. Communicatie is één van de belangrijkste onderdelen voor *girl making*. Door middel van communicatie leren tienermeiden wat wel en niet gepast is binnen hun groep en leren ze samen omgaan met de *proper place, behaviour en looks* in de publieke ruimte. Roddelen is een vorm van communicatie waarmee het uiterlijk en gedrag van anderen geanalyseerd wordt. Neylan legde mij uit: "We roddelen over mensen die we niet mogen. Als ze kapsones hebben of egoïstisch zijn of stoer doen met meiden erbij enzo. We roddelen vooral over jongens" (Neylan: 06-04-2009). Door met elkaar te roddelen over het gedrag van jongens, leren de meiden dat egoïstisch zijn en kapsones hebben slechte eigenschappen zijn en dat dit soort jongens worden afgekeurd door andere meiden. Zo leren ze een mening vormen over wat voor soort jongens wel en niet bij hen passen. Het roddelen zorgt er op groepsniveau voor dat er normen en waarden worden ontwikkeld binnen een vriendengroep, waardoor er een verbintenis tussen de leden ontstaat (Bloustien 2003: 182). Roddelen is echter niet de enige vorm van communicatie. Ook shoppen is onlosmakelijk verbonden met communicatie en het vormen van de eigenheid. Het proces van *girl making* is gaande wanneer meiden samen langs winkels lopen, naar binnen gaan en spullen bekijken. Ze geven hun mening over jurkjes, schoenen en tassen en horen die van anderen aan. "Dit zou jou echt mooi staan," verzekert Roos me als ik een shirtje uit het kledingrek haal (Roos: 06-04-2009). Hiermee geeft ze aan dat dit kledingstuk bij mij past als persoon. Als we later langs twee etalagepoppen met groen/zwarte tijgerprint leggings lopen, haal ik uit haar sarcastische opmerking "dit is nou écht mooi" dat dit echt niet gedragen kan worden. We lachen (Ibid.). Shoppen is dus niet alleen vermakelijk, maar leert meiden ook wat de onderlinge *proper looks* zijn. In Buitenhof betekende dit

wel meedoen met de mode, maar geen geld uitgeven aan dure merken. Zo wilden de meiden allemaal graag de hippe *Birkenstocks*¹³ hebben, maar soortgelijke merkloze slippers voldeden ook (Ibid.). Door te shoppen dragen tienermeiden verder bij aan de betekenis van het winkelcentrum. Aan het concept van de publieke ruimte wordt namelijk betekenis gegeven door middel van fysieke activiteiten, emotionele betrokkenheid en eigen interpretaties van mensen (Lidén *in* Olwig & Gulløv 2003: 121). Deze onderdelen zijn alledrie aanwezig bij tienermeiden in het winkelcentrum. Voor hen is het een plek om te consumeren, plezier te maken met vriendinnen, jongens te spotten en om te chillen. Deze laatste activiteit is voor de meiden van betekenis omdat ze er veel bij kunnen kletsen. Hiermee vormen ze zichzelf en hun cultuur, meningen en ideeën worden constant getoetst en hervormd, maar ook gevoelens en problemen kunnen met elkaar worden overlegd.¹⁴ De meiden voelen zich hierdoor verbonden en creëren een eigen omgeving waarin zij zelf centraal kunnen staan en hun *agency* tot uiting kan komen. Ik heb gemerkt dat dit veel voldoening geeft. De meiden zijn zich bewust van hun ondergeschikte positie in de publieke ruimte en weten dat hun mening en activiteiten, ondanks de toegenomen interesse van de overheid daarin, niet van belang zijn of worden geaccepteerd in de volwassen wereld. Ze zonderen zich dan ook graag af van volwassenen om met elkaar te delen wat voor hen belangrijk is. Melanie beantwoordde mijn vraag of ik een keer mee mocht tijdens haar vrije tijd bijvoorbeeld met: "wat ik doe is niet zo boeiend eigenlijk. We zitten op een bankje, we kletsen, we roken wat en dan gaan we weer eigenlijk" (Melanie: 08-05-2009). Ik geloof niet dat deze activiteit niet boeiend is voor Melanie, maar ze weet dat het in de dominante volwassenencultuur geen betekenis heeft en geeft daarom aan mij aan dat het niet boeiend is. Het viel me daarover op dat jongere tienermeiden uit Buitenhof meer geneigd waren zichzelf terug te trekken in de publieke ruimte en zichzelf voornamelijk onderling te uiten, terwijl oudere meiden juist graag hun mening en verhalen vertolkten aan de buitenwereld en zich meer verzetten tegen de *proper place, behaviour* en *looks* van diverse actoren (Dansles: 15-04-2009). Door zich af te zonderen, bevestigen de meiden dat er geen plek is voor hen in de publieke ruimte en de volwassen wereld. De focus ligt in het leven van tienermeiden dan ook op leeftijdgenoten, het maken van vrienden en 'erbij willen horen'. De relatief nieuwe communicatie technieken mobiel bellen en chatten via het internet dragen bij aan deze focus. Het geeft tienermeiden de mogelijkheid om ook op afstand hun groeps cultuur en verbondenheid te creëren en te behouden. Hierdoor is hun plaats in de publieke ruimte minder vaststaand geworden. Ze kunnen in principe overal samenzijn. De mobiele telefoon heeft zodoende de *agency* van tienermeiden vergroot. Er kan even een sms

¹³ Birkenstock is het merk dat dé hippe teenslippers van dit jaar produceert. Het is een simpele slipper met een unieke pasvorm voor een natuurlijke manier van lopen. De gespen hebben doorgaans een effen kleur, van zwart tot rood en geel.

¹⁴ Zie paragraaf 3.5

gestuurd worden naar een vriendin onder schooltijd en die leuke jongen kan worden bereikt, ook al verbieden de ouders het contact met de andere sekse.

3.3 Kapitaal vergaren

Het gevoel van verbondenheid met een groep is voor tienermeiden in westerse samenlevingen erg belangrijk. Het feit dat ze bij een groep horen, betekent een sociale acceptatie in een veel bredere context dan enkel bij deze groep (Bloustien 2003: 186). Wanneer ze niet bij een groep horen, staan de meiden geheel buiten de samenleving omdat ze zich nergens anders geheel begrepen en geaccepteerd voelen dan in hun eigen meidencultuur. Het definiëren en tonen bij welke groep de meiden zichzelf vinden horen is dan ook een belangrijk onderdeel van *girl making*. Dit gebeurt door het vergaren van kapitaal (Bocock 2002). Sommige meiden kopen bijvoorbeeld elke maand nieuwe kleding, doen mee met de laatste trends en willen voldoen aan het westers ideaalbeeld zoals in het vorige hoofdstuk beschreven, om te laten zien dat ze bij de westerse samenleving en het dominante discours horen. Andere meiden keren zich hiervan af en vormen groepen met een andere identiteit, ook wel alternatief genoemd. Lisa schreef bijvoorbeeld in haar MSN-naam: *'I'd rather be anything but ordinary'* (Lisa: 18-05-2009). Deze meid van zestien jaar kleedt zich alternatief, maar niet extreem, speelt het liefst een spelletje toep met jongens en wil graag bij de politie gaan werken. Zij sluit zich dus niet aan bij het dominante discours en ook niet bij de standaard genderrol van de vrouw, maar hoort wel bij een groep. Door zelf een groep te kiezen en zich kenmerkend voor deze groep te kleden, tonen tienermeiden hun *agency*. Ze gaan namelijk zelf bepalen wat belangrijk is voor hen en laten de ouders dit steeds minder beïnvloeden. Voor een aantal tienermeiden uit Buitenhof zal het echter iets anders liggen. Zij zijn immigranten en komen uit culturen waarin de familie centraal staat. Voor hen betekent geen vrienden niet per definitie geen acceptatie, omdat de familie de groep is waartoe ze behoren. Toch willen zij ook kapitaal vergaren om te laten zien bij welke groepen ze nog meer horen. Bourdieu kenmerkt vier soorten kapitaal: economisch, cultureel, sociaal en symbolisch kapitaal (Laermans 1984: 27-28). Sommige meiden uit Buitenhof vergaren een beetje economisch kapitaal door middel van een bijbaantje en wat cultureel kapitaal door de opleiding die ze volgen, maar in hun vrije tijd spelen sociaal en symbolisch kapitaal de grootste rol. Het sociaal kapitaal vergaren meiden door het maken van vrienden. Tienermeiden gebruiken tegenwoordig profielsites, zoals Hyves, om onder andere te laten zien wie hun vrienden zijn en hoeveel ze er hebben. Door interesses aan te geven en foto's te plaatsen worden er op de profielsites verder mogelijkheden gecreëerd om nieuwe vrienden te maken. Een lange vriendenlijst betekent een goede status voor tienermeiden. Er wordt ook een goede status gegenereerd in de tienermeidencultuur met het symbolisch kapitaal dat bezit wordt. Het gaat hier dan met

name om het bezit en de kennis van 'hippe' artikelen. Het is bijvoorbeeld belangrijk voor tienermeiden om te weten welke kleding 'hot' is en welke telefoon echt niet meer kan. Hiermee blijven ze verbonden met de snel veranderende meidencultuur. Verder dromen bijna alle meiden ervan om beroemd te worden. Minhat vroeg me tijdens een interview: "komen we op tv? We worden beroemd!" (Minhat: 14-04-2009). Beroemd zijn betekent niet alleen status in de vriendengroep, maar genereert zoveel sociaal kapitaal dat de artiest waardering van tienermeiden uit het hele land of zelfs uit de hele wereld ontvangt. Dit is de ultieme status om te bereiken voor tienermeiden. Ze zullen worden gezien als trendsetters en zelfs bewondering ontvangen van volwassenen. Een goed voorbeeld hiervan is Esmee Denters, die na een filmpje van haarzelf op YouTube¹⁵ een platencontract kreeg aangeboden bij het label van Justin Timberlake en vervolgens over de hele wereld werd uitgenodigd in tv-programma's voor volwassenen. Dit is de droom van bijna elke tienermeid. Met het vergaren van kapitaal en met groeperen, definiëren tienermeiden de hiërarchische structuren van hun eigen cultuur in de publieke ruimte. Tegelijkertijd internaliseren ze de structuren van de westerse cultuur waarin status en hiërarchie ook de publieke ruimte domineren. Ze leren zich onderscheiden en te streven naar individuele status. Vooral uiterlijkheden spelen hierbij een rol.

3.4 Het lichaam

Hoewel tienermeiden zich aan de ene kant graag afzonderen in de publieke ruimte, vinden ze het ook leuk om gezien te worden. Meiden proberen op straat de aandacht van anderen te trekken door middel van hun lichaam. Voor hen geeft dit een gevoel van status, maar het is tegelijkertijd een leerproces waarin ze ontdekken hoe de samenleving op bepaalde kledingstukken en lichaamstaal reageert. Het lichaam van tienermeiden is in de publieke ruimte te allen tijde onderhevig aan de blik en het oordeel van mannen en jongens. Tienermeiden leren hierdoor hun lichaam te zien als een potentieel seksueel object dat verscholen of gecontroleerd moet worden om geen gevaar te lopen (Bloustien 2003: 95), maar ze ontdekken ook dat ze hun lichaam kunnen gebruiken om jongens te verleiden. Volgens volwassenen zijn de *proper place, behaviour* en *looks* van tienermeiden gedragingen en uiterlijkheden die hen beschermen voor seksualiteit. Tienermeiden zelf zijn op straat echter bezig met het in de gaten houden en uitdagen van jongens en met het experimenteren met seksualiteit. De reacties van jongens op hun lichaam spelen voor hen de grootste rol. Jongens zijn op straat dan ook bijna altijd onderwerp van gesprek. Zo was ik tijdens koopavond met Roos en haar zusje Zaray van zestien in het centrum van Delft. De twee meiden zagen er werkelijk prachtig uit. Hun hoofden waren bedekt met twee identieke hoofddoeken: een witte band op het voorhoofd met daaromheen een fel donkerblauwe doek. Verder hadden ze beide dezelfde

¹⁵ YouTube is een website waarop bijna al het bestaande beeldmateriaal van de afgelopen tijd en soms ook van lang geleden te vinden is. Voor tienermeiden zijn onder andere de videoclips interessant.

bijbehorende make-up: lange, zwarte wimpers, zwart gekoolde ogen en een brede, glitterende oogschaduw in dezelfde kleur blauw als de hoofddoeken. Roos droeg daarbij een zwart jasje en Zaray wat sportievere kleding met sneakers. Al lopende door het winkelcentrum trokken we enorm de aandacht. Eerst van een vrouw die heel enthousiast op ons af kwam: "wat zijn jullie mooi!" riep ze uit naar de meiden, "echt heel stijlvol, die kleur blauw met wit, super!" De meiden bedankten haar vriendelijk. Verderop fietste een man van boven de vijftig voorbij die een voor mij onverstaanbare opmerking maakte. Roos lachte hard naar hem. "Ja, ik weet dat ik mooi ben," riep ze terug zonder hem aan te kijken. De man probeerde nog een leuk grapje te maken door te wijzen naar een vrouw in Oudhollandse klederdracht verderop. "Kijk, zij heeft ook een boerka aan," zei hij met een grijns. Roos lachte hard en gespannen van alle aandacht. Zaray lachte ook, maar wat ingetogener. De man fietste voorbij. Toen we bij de friettent op een bankje zaten, dacht ik dat we een rustig plekje hadden gevonden, maar niets was minder waar. Roos had een kennis van haar gespot die rond ons heen liep te draaien. Uiteindelijk ging hij een eindje verderop zitten bij de bushalte. "Waarom komt hij niet naar ons toe?" vroeg Zaray. "Nee!" riep Roos verschrokken, "dat wil ik niet. Hij vindt mij leuk, maar dat gaat echt niks worden." De meiden hielden de jongen nauwlettend in de gaten en bleven roddelen. Ondertussen werden we vanaf de overkant van de straat aangekeken door een Arabische jongen en zijn vader. Een moment later staken de twee de weg over en kwamen ze onze richting uit. Roos gaf Zaray en mij een zenuwachtige blik. Toen de jongen en zijn vader naast ons kwamen zitten, schoot ze werkelijk keihard in de lach. Zaray en ik keken elkaar aan en ik gaf Roos een klopje op haar rug. "Gaat het?" vroeg ik aan haar. Hoestend en proestend probeerde ze iets te zeggen, maar er kwam niet veel zinnigs uit. Uiteindelijk gingen de jongen en zijn vader weer weg en herstelde Roos zich langzaam. Teruglopend naar de tram zei ze: "we krijgen wel erg veel aandacht vandaag. Straks krijg ik nog een attitude!" Gelukkig reden we rustig naar huis (Veldwerkaantekeningen: 29-05-2009). Deze anekdote over Roos en Zaray is een mooie illustratie van de leefwereld van tienermeiden in de publieke ruimte. De straat is voor hen een plek om jongens te ontmoeten, te experimenteren met reacties en om zichzelf te vormen ten opzichte van vreemden. Voor tienermeiden is de publieke ruimte een plek om gezien te worden. Ondanks dat ouders het niet willen, gaan bijna alle meiden uit Buitenhof om met jongens en gebruiken ze hun lichaam op allerlei manieren om de aandacht te trekken. Dit kan echter ook omslaan. Dit bleek toen Roos me vanuit de tram wees op een klasgenoot: "vroeger kleedde zij zich best sexy en maakte ze zich mooi op. Nu draagt ze alleen maar hoofddoeken en loszittende gewaden." (Roos: 06-04-2009). Hoe het lichaam gekleed en gebruikt wordt ten opzichte van jongens, kan dus in de loop van de puberteit veranderen.

In Buitenhof ben ik meiden tegengekomen met alle soorten kleding. Ik zag meiden in een lang, zwart gewaad met een zwarte hoofddoek, maar ook meiden op hakken, in 'skinny jeans', in een leren jasje en met een grote bos zwarte of geblondeerde krullen. Voor tienermeiden is hun lichaam het belangrijkste middel om te laten zien bij welke groep ze horen. Voornamelijk met hun kleding maken ze onderscheid onderling. Verschillende groepen, ook wel jongerenculturen of subculturen genoemd, worden gekenmerkt door hun kledingstijl en muzieksmaak, maar, zoals alle culturen, zijn deze groepen niet vaststaand met vaste grenzen. Meiden dragen soms kleding van de ene stijl of een mix van stijlen en luisteren muziek uit een volgende stijl. Met de tijd proberen ze ook weer stijlen uit. Hier speelt *girl making* dus weer een rol. Lisa's kledingstijl is bijvoorbeeld 'emo'/'alto': allstars, bandshirts, een riem en veel zwart, paars en grijs. Deze kleding heeft zij echter niet allemaal, voornamelijk geen bandshirts, en ze draagt ook wel eens iets anders. Haar muzieksmaak is rock en een beetje metal. Verder gaf ze me aan dat er onder emo's ook verschillen zijn. Ze hoort niet bij de kant "die zichzelf snijdt en depri is", maar haar stijl is lieflijker en vrolijker zoals 'Hello Kitty'¹⁶ (Lisa: 28-05-2009). Zodoende kun je dus niet spreken van dé 'gothic', dé 'skater', dé 'emo' of dé Marokkaanse cultuur. Het gaat hier om heterogene groepen. Deze zogenaamde subculturen zijn ook niet te beschouwen als los van de samenleving of als tegenbewegingen op de samenleving. Bloustien schrijft dat de groep waar de meiden bijhoren onlosmakelijk is verbonden met de sociale en etnische achtergrond van de ouders. Verder definiëren meiden anderen vaak met een bepaalde groep, terwijl ze zichzelf als 'normaal' categoriseren (Bloustien 2003: 186). Dit is te verklaren doordat ze zien dat hun identiteit meer fluïde is dan de kenmerken van één groep, maar dat ze anderen daarentegen wel in hokjes plaatsen. Het gevoel van verbondenheid met een bepaalde groep is echter wel van belang voor tienermeiden, omdat het hun identiteit bevestigt (Lidén in Olwig & Gulløv 2003: 133). *Girl making* is dus van belang voor het maken van verbindingen met groepen en het vinden van een plek in de samenleving. Het is dan ook lastig voor tienermeiden als ze de verwachtingen van leeftijdgenoten niet goed kunnen internaliseren. Dit ontdekte ik bij het ontmoeten van Dema, een oud-klasgenootje van een paar van mijn informanten. "Zij heeft bij ons in de klas gezeten, maar zit nu op het speciaal onderwijs vanwege haar gedrag," legde Najam me uit. Ik merkte inderdaad aan Dema dat ze niet dezelfde sociale vaardigheden bezat als de rest van de meiden. Ze droeg een rood hemd dat slordig om haar lijf hing, ze maakte soms ongepaste opmerkingen en sprak met een zware stem. Fatima begon ophef te maken. Ze wilde niet weggaan als Dema meeding: "jij hebt mijn tante beledigd. Ik kan niet gaan als zij meegaat!" riep ze uit. Dema voelde zich ongemakkelijk en werd boos: "nou, ik ga lekker toch mee!" Hadiya snauwde vervolgens naar haar: "je gedraagt je als een man met die kleren en hoe je praat,"

¹⁶ *Hello Kitty* is een merk met een poesje als mascotte en in een zwart gebloemde stijl waar agenda's, schoolspullen en kleding van te koop is.

(Veldwerkaantekeningen 01-05-2009). De meiden accepteerden Dema niet in hun groep. Ze was te mannelijk en te kinderachtig en verloor daarmee al haar status en stond er alleen voor. Door niet goed aan te voelen welke uiterlijkheden gepast zijn, lopen tienermeiden de kans buiten de groep te vallen. *Girl making* is dan ook een zeer onzeker proces.

3.5 Emoties

Naast *girl making* middels het lichaam vindt dit proces bij tienermeiden in Buitenhof ook plaats op het gebied van het emotionele zelf. Meiden experimenteren met het wel of niet uiten of gehoor geven aan emoties en verlangens en leren zo omgaan met de gevoelens die ontstaan tijdens adolescentie. In westerse samenlevingen is het niet gebruikelijk om emoties te tonen in de publieke ruimte. Toen ik in de trein richting Delft een groepje meiden een lange tijd luidruchtig hoorde lachen en giechelen, keken medepassagiers met geïrriteerde en afkeurende blikken hun richting op en meden net ingestapte personen de zitplaatsen rondom de groep (Veldwerkverslag: 23-03-2009). De spanning tussen volwassenen en tienermeiden in de publieke ruimte gaat regelmatig over het verschil in gebruik van zitplaatsen en het geluid dat de meiden maken. Voor de meiden is het echter belangrijk om op straat en in het openbaar vervoer samen te kunnen hangen en plezier te kunnen maken. Het inhouden van positieve emoties doen de meiden dan ook alleen als het hen door volwassenen wordt opgelegd.

Verliefdheid, verdriet en angst zijn drie emoties die voor tienermeiden zelf niet zomaar in het openbaar geuit kunnen worden. Meiden worden gezien als een kwetsbare groep en ze leren dan ook al vroeg om sterk en zelfverzekerd over te komen om zich zo te weren voor potentieel gevaar. Ook een sociale afgang en schaamte willen ze graag voorkomen. Atefeh vertelde mij dat ze soms nachten niet sliep omdat ze haar ex-vriend miste en hoopte op een telefoontje van hem. Op school en thuis merkte verder niemand haar verdriet (Atefeh: 05-04-2009). Alleen bij goede vriendinnen is het soms mogelijk om deze emoties te delen. Hieruit blijkt dat vriendinnen meer betekenen dan alleen status en het behoren tot een groep. De meiden vinden ook steun en begrip bij elkaar en kunnen hun diepste geheimen met elkaar delen. Het hebben, uiten en delen van emoties is van betekenis voor het vrouwzijn. "Met jongens praat je niet zo snel over je gevoelens," vertelde Melanie mij. "Ja, je hart luchten doe je sneller bij een meisje," voegde haar vriendin Laura daar aan toe (Stanislas 1: 08-05-2009). Deze meiden gaan om met zowel jongens als meiden en weten de genderverschillen te noemen. Ze weten uit ervaring dat ze met hun hart niet bij de jongens hoeven te luchten, maar ook niet alle meiden zijn geschikt. Alleen de beste vriendinnen delen alles. Bloustien schrijft hierover: "*a best friend [...] becomes a 'doppelganger', an extension of the self, the me who is not me. [...]*"

In many ways [she] personifies the concept of the alter ego." (Bloustien 2003: 81). Vriendinnen zijn dus belangrijk in het proces van *girl making* omdat goede vriendinnen dezelfde wegen bewandelen in dit proces, zich kunnen herkennen in elkaar en samen hun eigenheid kunnen vormen, iets waar in de publieke ruimte en bij jongens vaak geen plaats voor is.

Toch kan niet alles met vriendinnen worden gedeeld. Enkele onderwerpen zijn taboe en blijven privé. Hiervoor biedt het internet tegenwoordig een uitkomst. Het internet is een semi-publieke ruimte omdat mensen er elkaar kunnen ontmoeten en met elkaar kunnen communiceren en ze tegelijkertijd anoniem en onzichtbaar blijven. Voor tienermeiden is het een belangrijke plaats voor *girl making* geworden. Hierover meer in paragraaf 4.6. In deze deelparagraaf belicht ik in het kader van het emotionele zelf enkel het meidenforum. Een forum is een website op internet waar bezoekers over een specifiek thema kunnen discussiëren. Iedereen die het wil, kan lid worden van een forum en reacties plaatsen op de gaande discussie of nieuwe discussies starten. Er zijn tal van forums te vinden online en zo zijn er ook enkele meidenforums. De onderwerpen die hier worden besproken, gaan onder andere over mode, muziek, jongens, films en feesten. Ik bespreek hier nu één discussie van het 'Elle Girl Forum' uit het onderwerp 'Love & Sex' ter illustratie van *girl making* van het emotionele zelf in de semi-publieke ruimte. De discussie is gestart door Miss Music. Ze zegt: "Ben inmiddels 19 en begin 't zwaar beu te worden dat ik al die tijd nog geen vriendje heb gehad... Heb dus ook nog nooit gezoend en nog nooit met een jongen naar bed geweest...voel me echt stom! Lijkt alsof m'n omgeving nu echt zoveel verder is dan ik en als ik hoor dat mijn vriendinnen het zo normaal vinden om met een jongen naar bed te gaan en alles...doet me dat zoveel pijn. Het is voor mij nog zo raar!" In de dominante tienermeidencultuur is het belangrijk dat je experimenteert met jongens en seks hebt. Meiden die dit niet meemaken, zoals Miss Music, verliezen aan status en vallen buiten de groep als hierover gesproken wordt. Meerdere meiden reageren op haar. Ook zij zijn boven de achttien jaar en hebben nooit een vriendje gehad. Ze geven aan dat ze daarvan balen en zich voelen als een klein kind. "Ik begon écht te denken dat ik de enige was," reageert AlcoholxBootycalls een stukje verderop. "Geloof me, je bent echt niet de enige!" antwoordt Molicious. En Miss Music zegt: "Hahaha, echt goed om te horen dat ik (we) niet de enige(n) ben/zijn!" De emoties van de meiden veranderen van het gevoel buiten de boot te vallen naar opluchting, omdat ze niet de enige blijken te zijn die later dan de *proper* leeftijd hun eerste vriendje hebben gehad. Meiden die al wel 'ervaring' hebben, geven de anderen tips. Bijvoorbeeld om meer te flirten en te werken aan het zelfvertrouwen. Another Girl is blij dat deze discussie er is en ze wil ook leren flirten (Elle Girl Forum: 06-03-2009). Bij de meiden die deelnemen aan deze discussie verandert de emotie van de jonge, stomme, domme en

hatelijke zelf naar een opgeluchte, grappige en zelfs blijde zelf. Dit geeft aan waarom het delen van emoties en het doorbreken van taboes zo prettig kan zijn voor tienermeiden en bijdraagt aan hun proces van *girl making*. Het internet is hierbij een hulpmiddel om meer meiden te vinden die niet aan het westers ideaalbeeld voldoen en om samen een virtuele groep te vormen.

3.6 Activiteiten

Alle tienermeiden uit Buitenhof houden zich bezig met dagelijkse of wekelijkse activiteiten buiten school. De hoeveelheid tijd die ze hiervoor hebben, hangt af van de *proper place, behaviour* en *looks* volgens de ouders, maar ook meiden met strenge ouders hebben af en toe de mogelijkheid iets te gaan doen. De belangrijkste vrijetijdsbesteding van de tienermeiden op dit moment is internetten. Thuis hebben de meiden één of twee computers ter beschikking of wanneer er geen computer is, gaan de meiden naar de bibliotheek waar ze tegen een kleine betaling kunnen internetten. Soms gebruiken de meiden het smoesje schoolwerk te moeten maken om extra internettijd te creëren. Hun half afgeschreven werkstuk staat dan open, maar ondertussen chatten ze ook met hun vrienden via MSN of krabbelen ze een bericht op Hyves. Het internet is een belangrijke plek voor het proces van *girl making*. Alles is er te vinden en door te surfen, sprokkelen de meiden de onderdelen van hun identiteit bij elkaar. Dit stellen ze vervolgens graag tentoon op één van de profielwebsites. De meest bekende hiervan zijn Hyves en MySpace. Fatima is echter meer bezig met haar profielwebsite van YouTube. Alles wat dit hiphopmeisje kenmerkt, zoals haar kledingstijl, haar favoriete muziek en haar vrienden, is op de website te vinden. Dit schrijft ze over zichzelf:

“Dit is mijn web. Je vind hier van alles, het maakt uit in wat voor periodes ik zit, ik kan me rustig voelen en ga dan vliegen van classic naar hardrock het ligt eraan. Over mezelf: Ik ben dus [Fatima], zwart/lichtbruin, lichtbruine ogen, dikke spieren (Nott!), [ik] kan agressief zijn (opgepast!!), [ik] 'probeer vrolijk te blijven' NOT!!! Ik ben soms chagrijnig. Dan is de nieuwste hit de domste hit, de leukste leerling de gestoordste-lelijke-gorilla. Ik raak snel door de war en zeg soms dingen die ik helemaal niet bedoel. Naam: [Fatima] Een swingend meisje. Altijd proberen vrolijk te zijn. Houd van streetdance [...], hou van zingen (ook al bak ik er nietsssss van). Gestoorde jeugd. En probeert het leven weer recht te zetten. Do you want to know more?”

Uit deze zelfillustratie van Fatima komt duidelijk naar voren dat haar eigenheid geen vaststaand concept is en dat ze zich bevindt in een proces van *girl making*. Ze geeft aan dat haar identiteit afhankelijk is van de emotionele staat waarin ze verkeert. Verder noemt ze lichamelijke eigenschappen, karakter, jeugd, muziek, dansen en vrienden als bepalende factoren voor wie ze is. Op haar profielsite komt dit terug in de YouTube

filmpjes die ze erop heeft gezet en in haar vrienden die ze heeft toegevoegd in het daarvoor bestemde kader. Ook staan er een aantal zelf opgenomen filmpjes op de website. Hierop zie je Fatima en haar vriendinnen tijdens uitstapjes van school. Ze tonen uitingen van *play* in de camera.¹⁷ Niet alleen op straat, maar dus ook op internet laten de meiden zichzelf graag zien.

Naast internetten, ondernemen de meiden uit Buitenhof ook graag dingen samen. Als hun ouders het toelaten, gaan ze voetballen, shoppen of chillen in de wijk. Soms hebben ze last van jongens die hen wegsturen bij de voetbalveldjes en dan gaan ze ergens anders heen. In paragraaf 3.2 hebben we gezien hoe shoppen en chillen bijdraagt aan *girl making*. Voetballen is meer voor plezier en beweging. Daarnaast doen veel van de meiden uit Buitenhof die ik gesproken heb, wekelijks aan een vorm van sport. Populair, samenhangend met de dominante genderrol, is dansen. Ook basketbal, vrouwenfitness en voetbal bij een club worden regelmatig genoemd. Deze laatste is dan weer in tegenstrijd met die dominante genderrol, maar het is een geliefde sport onder de stoerdere moslima's. Bij het dansen is echter ook niet alles sensueel, roze en zacht. De streetdancemoves van Fatima zijn bijvoorbeeld groot, grof en urban. Tijdens haar dansles zit ze helemaal in haar vel. Ze kijkt naar zichzelf in de spiegel terwijl ze diverse houdingen aanneemt. Ze oefent met haar uitstraling als een echt hiphopmeisje (Dansles: 15-04-2009). Tijdens uitgaan wordt er vrouwelijker en sexy'er gedanst. Hier gaat het dan ook niet alleen om stijl, maar ook om de andere sekse. Het *proper behaviour* voor meiden in de buurt van jongens is zelfverzekerd, mooi en sexy. De dans- en kledingstijl worden hier op aangepast. Sport en de manier van dansen dragen bij aan het proces van *girl making*. Sommige sporten en dansen worden met mannen en stoer geassocieerd en andere met vrouwelijk en/of sexy. De tienermeiden uit Buitenhof doen graag die activiteiten die aansluiten bij hun eigenheid. De activiteiten op zich dragen vervolgens ook weer bij aan het vormen van die eigenheid.

Ten slotte hebben de meiden af en toe een speciale activiteit op de agenda staan. Dit gebeurt met name tijdens de schoolvakanties. Saffiya komt online en in haar MSN-naam staat: '25-04 Naar Walibi, 02-05 naar Antwerpen, 14-05 naar de film, ?? verhuizen en 12-06 vakantie!' (Veldwerkaantekeningen: 15-04-2009). Veel meiden maken er een gewoonte van om de dingen die ze gaan doen of hebben gedaan te vermelden in hun MSN-naam. Een nog recentere trend is een kort antwoord geven op de vraag: 'wat ben je aan het doen?' met een account bij Twitter¹⁸. Op deze manier laten ze zien wie ze zijn, wat ze doen en staan ze in contact met anderen. Ze kunnen zelf kiezen wat ze over zichzelf laten zien aan de hele wereld. *Girl making* is dus altijd gaande in de publieke

¹⁷ Ik kan de website hier niet noemen wegens de wens van mijn informanten anoniem te blijven: 19-06-2009

¹⁸ Een website waarop iedereen kan volgen wat elk individu momenteel doet.

ruimte en tienermeiden laten graag zien wie ze zijn en wat ze doen. Ze vergaren het liefst zoveel mogelijk kapitaal en status. Ze leren omgaan met de proper places, behaviours en looks die jegens hen gelden en kiezen ervoor om zich af te zonderen, aan te passen of te verzetten tegen de dominante volwassenencultuur. Er zijn in dit hoofdstuk vijf onderdelen uit de meidencultuur besproken die *girl making* vormgeven. Eén aspect is echter nog weinig aan bod gekomen, terwijl dit een zeer belangrijk onderdeel vormt in de tienermeidencultuur. Dit is de irrationele bezigheid, *play*.

4. Getting 'a sense of the game'

Play bij tienermeiden in de publieke ruimte.

Het is meivakantie. Met een aantal tienermeiden en een zusje ben ik in het winkelcentrum van Delft. We gaan shoppen. De schoenenwinkel en de parfumerie hebben we al gehad en nu is het de beurt aan de kledingwinkel: "Zullen we hier naar binnen gaan?" vraagt Hadiya wijzend naar de ingang van de Lady Sting. "Nee, is veel te duur," zegt Najam. "Nou en, is toch niet om te kopen, gewoon kijken," geeft Hadiya haar terug, waarmee Najam is overgehaald en de meiden de winkel binnenstormen. Het aanbod is groot. Hemdjies, jurken en assessoires in alle kleuren kijken ons lonkend aan. De meiden nemen al oordelend spullen uit de rekken en hangen het weer terug. "Die is mooi!" roept Hadiya, terwijl ze een zwarte jurk omhoog houdt. "Ga je hem passen?" vraagt Dema aan haar. "Ja!" juigt Najam "We gaan allemaal spullen pakken en dan gaan we die passen! Ga jij dan foto's van ons maken, Jenorie?" Ik kijk naar de winkeljuffrouw bij de kleedhokjes. Het ziet er niet naar uit dat zij begripvol zal zijn voor dit idee, maar de meiden hebben al een aantal dure kledingstukken van de haakjes getrokken en haasten zich om deze te gaan aantrekken. Ik sjok er een beetje ongemakkelijk achteraan en voel me aangekeken. De meiden lijken er minder last van te hebben en hebben de rode gordijnen al dicht om de eerste kledingstukken aan te doen. Ondertussen begint het zusje van Najam zich te vervelen en heeft zij ook een vestje te pakken. Het ding is haar veel te groot en ze doet het giechelend bij een etalagepop aan. De winkeljuffrouw kijkt, maar zegt nog niets. Dan pakt Najam het ding van haar af en roept tegen haar dat ze niet zo vervelend moet doen. "Dit past jou niet!" Het zusje wordt boos en wil het vestje terug hebben. Najam heeft niet genoeg overwicht en kapt met bevelen. Haar zusje rent de winkel weer door. "Kijk, Jenorie!" Hadiya heeft de zwarte jurk aan en komt stralend het hokje uit. "Het staat je mooi," zeg ik en Hadiya kijkt heel gelukkig door deze opmerking. Ze staat recht op voor de spiegel en beweegt als een nette, rijke dame. "Dema, geef me iets nieuws," beveelt Hadiya vanuit het kleedhokje. Het meisje staat op en komt terug met een roze, uit roesjes bestaande minirok. Het gordijn gaat weer dicht. Een paar minuten later schuift het op een kier. "Psst, Jenorie!" sist Hadiya mijn kant op. Ik ga kijken. De minirok zit strak om haar heupen en de roze roesjes steken er schattig uit. Met de blote benen bij elkaar en haar schouders naar beneden kijkt Hadiya, die in joggingbroek en met sneakers gekomen was, me een beetje ongelukkig aan. "Nee, dit is niks," zijn we met elkaar eens. Najam en Hadiya passen nog een aantal

kledingstukken. Dan wil Hadiya er ineens vandoor. "Kom we gaan," sist Hadiya tegen Najam. "Een man, wat doet een man bij de vrouwenkleedhokjes? Dat hoort niet." Ik zie een jonge jongen staan te wachten tot zijn vriendin uit het kleedhokje komt. De meiden lopen opgelaten de trap af en de winkel uit, zonder iets te kopen (01-05-2009).

Tienermeiden spelen net zo graag als jonge kinderen dat doen. De vorm waarin, verschilt echter. In het vorige hoofdstuk staat beschreven hoe *girl making* plaatsvindt onder tienermeiden. Met dit proces wordt ook graag gespeeld. Hadiya en haar vriendinnen spelen in het vignet met hun lichaam en uiterlijk door verschillende soorten kleding aan te passen en poses te maken voor de spiegel. Ze kunnen daardoor verschillende kanten van zichzelf belichten en uittesten welke identiteit bij hen past. Ook experimenteren ze met gedragingen uit de samenleving. Een paar dagen later benadrukte Hadiya mij dat ze het heel leuk had gevonden (Veldwerkaantekeningen: 06-05-2009).

Play is bij veel meer groepen terug te vinden dan alleen bij kinderen. Ook volwassenen kennen hun uitingen ervan. Zij spelen zelf weinig, maar laten zich wel vermaken door spel, bijvoorbeeld bij een cabaretvoorstelling of door de televisie. Ook hier worden doorgaans elementen uit de samenleving op een komische of vermakelijke manier neergezet. *Play* speelt zich dan ook af in een fictieve wereld, maar wel geïnspireerd op de omgeving. Het is een gedraging uitgaande van onwerkelijkheden waarmee onzekerheden uit de werkelijkheid gehanteerd kunnen worden. Bloustien beschrijft het als volgt:

Play in this conception is understood to be a fundamental human activity, a process of representation and identification. In popular discourse, play has become synonymous with childish behaviour, trivial actions we (should) outgrow as we reach maturity and adulthood. Yet the play described here is deadly earnest [...]. It is integral to all human activity throughout life; it is one of the fundamental ways in which all of us deal with uncertainty. When we trivialize the process, we call it play: when it becomes part of our more formal public institutions, we call it ritual. (Bloustien 2003: 2-3).

In het Westen is *play* gescheiden geraakt van 'het echte werk' in het leven waardoor het een escapisme is geworden: een expressie van vrijheid van institutionele verplichtingen en structurele belemmeringen (Ibid: 3). Hiermee hoort *play* volgens het dominante discours in de publieke sfeer, dat is gericht op rationaliteit, niet thuis in de volwassenen- en werkcultuur en is het automatisch verbannen naar kinderen en vrije tijd (Ibid: 12). Het is me opgevallen dat kinderen alle ruimte krijgen voor *play*, maar dat tienermeiden vaak worden aangekeken op, aangesproken op en worden afgehouden van hun uitingen van *play*. Dit kan samenhangen met het idee van adolescentie als initiatie. Tienermeiden

verkrijgen een nieuwe status ten opzichte van kinderen in westerse samenlevingen en adolescentie wordt gezien als een inwijding in de volwassen wereld. Hiermee worden tienermeiden niet als gelijk gezien aan volwassenen, maar moeten zij zich wel als volwassenen leren gedragen. Uitingen van *play* in de publieke ruimte worden daarom als *unproper behaviour* beschouwd. Ironisch gezien, hebben de meiden *play* juist nodig om dit idee van *proper behaviour* te internaliseren. *Play* is een manier waarmee tienermeiden een fit creëren tussen hun geïnternaliseerde waarden en geloofssystemen en de specifieke eisen en verwachtingen van samenleving. Ze krijgen ermee een '*sense of the game*' (Bourdieu 1977 in Bloustien 2003: 51). Bovendien draagt het bij aan hun proces van *girl making*. *Play* bevat de essentiële ingrediënten voor reflexiviteit en voor het experimenteren met en het ontdekken van de *gendered* eigenheid (Bloustien 2003: 30). Het geeft tienermeiden de mogelijkheid om even een bepaalde identiteit op een overdreven, grappige of fantasievolle manier uit te proberen (Ibid: 51). *Play* kan zodoende worden gezien als een vorm van *agency* voor tienermeiden waarmee ze hun plaats in de publieke ruimte, en groter in de samenleving, creëren. Aan de andere kant ontstaat *play* automatisch en worden uitingen van *play* van andere meiden nagedaan.

4.1 Met het openbaar vervoer

Omdat *play unproper behaviour* is voor tienermeiden in de publieke ruimte moeten zij hun eigen plekken creëren om dit gedrag toch te kunnen vertonen. Dit is een vorm van segregatie in de publieke ruimte, maar ook van *empowerment*, omdat de meiden op deze manier meer zeggenschap genereren over hun *proper place, behaviour en looks* in de publieke ruimte. Het toe-eigenen van plekken met een bepaalde betekenis wordt *appropriation* genoemd. De meiden geven een nieuwe invulling aan deze ruimtes en vormen nieuwe arena's waar ze met elkaar kunnen verkeren buiten de algemene orde van de familie en het dominante discours in de publieke ruimte (Nieuwenhuys 1993 in Olwig & Gulløv 2003: 3). Voorbeelden hiervan zijn speeltuintjes, vanuit de gemeente bedoeld voor kleine kinderen, waar groepen meiden hangen of pleinen met bankjes en trappen die de meiden als skatebaan gebruiken. In Delft kwam ik *appropriation* tegen in de bus: drie jonge meiden stapten in en gingen meteen helemaal achterin zitten, op de bank. Hier konden ze kletsen, lachen en foto's bekijken. Toen ik ernaast kwam zitten was het even stil, alsof ik een controlerend oog had en ze niet meer vrij hun dingen konden doen. Het *proper behaviour* in de bus is rustig zitten of staan en naar buiten kijken. De meiden gaan juist achterin zitten omdat deze plek uit het zicht is van alle anderen die met hun gezicht naar voren zitten. Zo kunnen *girl making* en *play* tot uiting komen zonder dat de meiden worden beoordeeld en een *proper place, behaviour of look* van hen wordt verwacht. Ook geeft de grote bank meer ruimte om met groepen te 'hangen' in plaats van netjes te zitten. Op deze manier hebben de jonge meiden zich een plekje in de

publieke ruimte toegeëigend: de achterbank in de bus. *Appropriation* van een ruimte waar normaal gesproken andere groepen een dominante positie hebben, zorgt ervoor dat gemarginaliseerde groepen een stem krijgen en uiting kunnen geven aan hun eigen cultuur die afwijkt van het dominante discours in de publieke ruimte. De symbolische grenzen en sociale status aanwezig in de publieke ruimte worden zodoende zichtbaar en erkend en tegelijkertijd ook betwist (Bloustien 2003: 168-169)¹⁹.

Tienermeiden leren hoe de westerse samenleving en de cultuur in de publieke ruimte in elkaar zit door te ervaren. *Play* is een handig en gemakkelijk hulpmiddel om deze ervaringen te creëren. Tegelijkertijd zorgt het experimenteren in de lokale omgeving voor een verbintenis met de lokale samenleving (Lidén in Olwig & Gulløv 2003: 121). In het spel van tienermeiden in Buitenhof zie je dan ook de sociale hiërarchieën en het vormen van groepen in de publieke ruimte terugkomen. Tijdens een treinrit zat ik achter een groep van zeven tienermeiden met allen nette jassen aan. Drie hadden haarclipjes. Ze waren druk in gesprek. "Bonus!" riep er één. "Nee, dat ligt niet lekker in de mond," antwoordde een ander. De rest van de meiden probeerden het luidruchtig uit: "bonus! bonus!" Een nieuw woord kwam naar boven: "Chill! Dat klinkt wel!" De meiden vervolgden hun *play* met uitdrukkingen in stoerdere taal: "fuck that!" hoorde ik door de treincabine heen en de meiden giechelden. Aan hun reacties te zien, waren dit niet de woorden die ze normaal gesproken gebruiken. Vervolgens namen ze stoere houdingen aan en deden ze alsof ze een urban attitude hadden. Het taalgebruik ging nog even door en toen stapten ze de trein uit (Veldwerkaantekeningen: . De meiden speelden met hun identiteit. Ze kropen even in de huid van stoere, urban tienermeiden uit een andere klasse. Door bepaalde lichaamshoudingen aan te nemen en door een bepaalde manier van praten na te doen, kregen de meiden gevoel voor de cultuur van een andere groep. Dit definieerde ook meteen dat er verschillen zijn tussen hen en meiden uit andere klassen en het leerde de meiden welk gedrag wel en niet bij henzelf hoort. Door middel van deze *play* wordt de dus de cultuur van de omgeving geïnternaliseerd en bepalen de tienermeiden welke rol zij hierin vervullen.

4.2 Dansen, fotograferen en verkleden

Play is onder te verdelen in *serious play*, voor datgene dat waar zou kunnen zijn en fantasie ofwel *unreal play*, voor datgene wat niet waar kan zijn (Bloustien 2003: 30). Een belangrijk voorbeeld van de eerste is dansen. Bijna alle tienermeiden uit Buitenhof dansen graag. Dans en muziek zijn bijna iets magisch voor tienermeiden en ze halen er

¹⁹ Een tweede vorm van *appropriation* ben ik in Delft ook tegengekomen. Het was voor mij echter niet duidelijk of dit het werk was van tienermeiden of tienerjongens. Het gaat om de graffitimuur. Graffiti is een vorm van *appropriation* omdat een specifieke plaats, de muur, wordt toegeëigend aan jongeren. Door hun tags te plaatsen laten ze hun identiteit achter en wordt de plek van hen. Ook kan iedereen het zien. Op deze manier kunnen jongeren hun stem laten horen en zichzelf een plaats toe-eigenen, in plaats van een plek vullen die voor hen is aangewezen.

veel plezier uit, kunnen er op vele punten mee experimenteren en vormen zichzelf ermee. Deze *play* is echter niet overal gepast en komt slechts op enkele plaatsen tot uiting. Ten eerste is er dansles. Wekelijks gaat Fatima naar haar hiphop dansgroep en krijgt les in de gymzaal. Daar hangen spiegels waarin de cursisten zichzelf kunnen zien dansen en leren ze sexy, stoere en ritmische bewegingen te maken. Uitstraling is daarbij heel belangrijk. De meiden proberen zich zo goed mogelijk in te leven en voelen zich een echte hiphopper worden (Dansles: 15-04-2009). Ten tweede zijn er discotheken in Delft waar gedanst kan worden. Hier hangt een lossere sfeer en er kan volop geïmproviseerd worden. Toch dansen veel meiden op dezelfde manier. Als de 'Mojito Song' gedraaid wordt, wiegen de meiden met zijn allen met hun heupen, precies zoals op de reclame wordt voorgedaan. Deze *play* uit een vorm van na-apen wat de meiden verbindt met de hippe, goed uitziende en lekker dansende vrouwen uit de reclame. Ten derde vinden meiden het ook prettig om afgezonderd van de buitenwereld, bijvoorbeeld in hun slaapkamer, lekker te dansen op hun favoriete muziek. Hier kunnen ze echt vrij experimenteren zonder enige vorm van kritiek van ouders, jongens of andere meiden. In het vormen van hun manier van dansen speelt populaire cultuur een belangrijke rol. Televisie, film, muziek, internet en meidenbladen zijn zodoende niet alleen van betekenis voor consumptie, maar bieden ook de mogelijkheid en inspiratie voor tienermeiden hun *play* (Lidén in Olwig & Gulløv 2003: 133; Bloustien 2003: 30). Tijdens het eindfeestje van mijn veldwerk hadden de meiden en ik een klaslokaal tot onze beschikking waardoor we afgezonderd van alle *proper places, behaviours* en *looks* uit de publieke ruimte onze gang konden gaan en we bovendien droog zaten. Nog een voordeel was dat we nu via YouTube alle muziek konden draaien die we wilden. De meiden genoten aanzienlijk van het feit dat ze zelfstandig de computer konden gebruiken, zelf bepaalden wat er gedraaid werd en de meegebrachte broodjes, hapjes en snoep ongelimiteerd konden verorberen. "Can't read my, can't read my, no he can't read my pokerface" klonk het uit de boxen en enkele meiden begonnen met dansen. Hun lichamen bewogen ritmisch op de muziek. Tegelijkertijd praatten ze over de moves die ze maakten en lieten ze de anderen zien hoe het moet. "She hit the flo, next thing you know, shawty got low low low low low low low low!" We staan met zijn allen in een rij, hand in hand, en op de low's gaan we naar beneden en draaien we met de heupen. Ik doe ook mee en verbaas me hoe de meiden de nadruk op hun billen leggen (Eindfeest: 26-05-2009). Dit dansen met elkaar en het nadoen van videoclipps geeft de meiden een *sense* van hun lichaam en seksualiteit. Ze leren van de YouTube filmpjes en van elkaar hoe ze in de dans hun lichaam kunnen gebruiken. Nalin, Minhat en Emilia laten zien dat ze ook kunnen buikdansen en draaien met hun heupen en schudden met hun billen. De anderen willen het ook leren, maar schamen zich een beetje. "Hallo, er zijn geen jongens bij hoor!" roept Minhat. Uit deze opmerking blijkt dat het *unproper* is voor de tienermeiden om in de buurt van jongens te

buikdansen, maar dat onderling, afgezonderd van de publieke ruimte, niemand zich hoeft te schamen en op dit gebied bijna alles mogelijk is. Ik zeg bijna alles want later vertelde Emilia met verachting over een kennis die te sexy bij een jongen stond te dansen. Ze deed de beweging met armen omhoog en snelle heupdraaiingen even voor om uit te proberen wat de anderen daarvan vonden. De rest van vond dit *unproper behaviour* en Emilia ontving daarmee bevestiging dat ze dit gedrag zich niet eigen moest maken (Eindfeest 26-05-2009).

Een andere uiting van *serious play* momenteel erg populair onder tienermeiden in Buitenhof is het maken van foto's van jezelf en van elkaar. De meiden experimenteren met poses die hen sexy en/of mooi maken en kunnen op de foto direct zien hoe dit



overkomt bij anderen. Ook voor de spiegel spelen meiden met hun uiterlijk en poses, maar op foto's kan het perfecte moment worden vastgelegd. Verder kunnen ze bewerkt worden op de computer om het nog mooier te laten lijken. Zie hier links een foto van Fatima die een soort dromerige positie aanneemt tussen te takken en dit effect heeft versterkt door de foto in zwart-wit te maken.

De tweede soort *play*, *unreal play*, speelt in de fantasie van de meiden en heeft dus niet direct iets met de samenleving te maken. Toch draagt het bij aan het vormen van de eigenheid in het echte leven. Juist in fantasiewerelden kunnen de *proper place, behaviour* en *looks* losgelaten worden en is er alle ruimte voor *play*. Verder is alles mogelijk in fantasie en het is een veilige plaats. Het vormt een goede spiegel voor de werkelijke samenleving die vaststaand en gevaarlijk kan zijn. Tijdens mijn veldwerk vonden er twee nationale feesten plaats: carnaval en koninginnedag. De normale gang van zaken werd tijdens deze dagen geheel op zijn kop gezet. Niemand hield zich bezig met de *proper place, behaviour* en *looks*. Op straat waren feestvierende mensen, optochten, vrijmarkten en bierdrinkende mensen. De mensen verkleedden zich om te laten zien en te voelen dat ze in een andere, feestvierende staat verkeerden. Tijdens koninginnedag kleedden ze zich in oranje kledij met maffe, oranje, opblaasbare hoeden op hun hoofd en met carnaval kropen ze in de huid van andere bestaande personen of fantasiefiguren. Wie of wat de tienermeiden uiteindelijk kozen om te worden, hing samen met hun eigen persoonlijkheid en groep. Zo vertelde Melissa, die zowel met jongens als met meiden omgaat en regelmatig uitgaat, dat ze met carnaval als Barbie verkleed ging. Haar make-up en kleding waren in Barbiestijl en samen met haar vriendinnen had ze haar haren roze

gemaakt (Melissa: 16-03-2009). Deze feestdagen zijn de enige momenten waarop *unreal play* vrij tot uiting kan komen in de publieke ruimte zonder dat iemand de meiden erop aankijkt. De overige dagen wordt deze *play* met kindertijd geassocieerd en moeten de tienermeiden zich aanpassen aan de door volwassenen opgestelde orde. Ze kunnen zich namelijk niet meer veroorloven om zich met dingen uit de kindertijd bezig te houden in de periode van initiatie waarin ze verkeren.

4.3 Meneer, waar is de koeienstraat?

De meeste *play* vindt plaats binnen de toegestane grenzen volgens de westerse samenleving. Om de grenzen te leren kennen, zullen tienermeiden deze echter ook overschrijden. *Play* dat over de toegestane en gevreesde grenzen heen gaat, wordt *dark play* genoemd (Schechner 1993 in Bloustien 2003: 3). Voorbeelden van *dark play* zijn roken, drank- en drugsgebruik en criminaliteit. In het veld ben ik weinig van deze vorm van *play* tegengekomen. Wellicht omdat tienermeiden uit Buitenhof zich weinig met *dark play* bezighouden, maar het is ook mogelijk dat ze zich hiervoor ook afzonderden van mij als antropoloog en dit dus buiten mijn gezichtsveld is gebeurd. Eén keer ben ik door twee meiden benaderd bij het buurthuis met de vraag of we ook sigaretten verkochten. Met 'nee' als antwoord waren ze snel weer weg (Veldwerkaantekeningen: 16-03-2009). Eén groepje meiden heeft mij echter wel verteld over de lol die ze hebben bij het overschrijden van beleefdheidsnormen. Later was ik er zelf bij terwijl ze het deden: al giechelend lopen Hadiya en Fatima op een fietsend echtpaar af. "Mag ik iets vragen?" vraagt Fatima en de mensen remmen af. Met een heel hoog stemmetje en een scheve mond vraagt ze vervolgens: "waar is de koeienstraat?" De andere meiden gieren het uit en het echtpaar fietst geïrriteerd verder. "De koeienstraat bestaat helemaal niet!" legt Najam mij lachend uit en ze heeft er plezier in. De volgende fietser is aan de beurt. De meiden trekken het meest vreemde gezicht en vragen met piepende stemmetjes opnieuw naar de koeienstraat. Vervolgens praten ze over de reactie van de fietsers: "het lijkt net alsof ze het een hele eer vinden dat je het vraagt," zegt Fatima. De meiden lijken, in tegenstelling tot mijzelf, totaal geen schaamte te voelen en gaan door met hun spel. Ze stappen zo op iedereen af en houden de mensen voor de gek. "Asociaal zijn wij, hè?" merkt Najam ten slotte vrolijk op (Veldwerkaantekeningen: 01-05-2009). De meiden weten dat ze de grenzen van beleefdheid en het *proper behaviour* overschrijden, maar halen daar juist hun plezier uit. Voor hen is het een spel waarmee ze even buiten zichzelf treden. Hierdoor zijn zijzelf niet asociaal, maar doen ze even asociaal. Ze laten zich even niet leiden door alle regels en visies die over hen bestaan in de publieke ruimte en genieten van hun *agency*. Om alle visies in de publieke ruimte te leren kennen en de complexiteit van de westerse samenleving te internaliseren, gebruiken tienermeiden dus veelvuldig hun *play*. Door ervaring op te doen, leren ze welke plek ze in de samenleving

willen en kunnen gaan vervullen. Hun groep zelf heeft een lage positie in de hiërarchie van de publieke ruimte, maar als individu is het mogelijk status te genereren binnen de eigen groep. Met deze groeps cultuur hebben ze toch invloed op de betekenis van de publieke ruimte en worden eigen plekken gecreëerd voor *girl making* en *play*.

5. Conclusie

In deze thesis bent u meegenomen door de dagelijkse activiteiten en de leefwerelden van tienermeiden uit de wijk Buitenhof in Delft. Ik heb laten zien dat tienermeiden in de publieke ruimte door allerlei ideeën over hun *proper place*, *behaviour* en *looks* worden beïnvloed, maar dat zijzelf ook *agency* bezitten waarmee ze zich een weg banen hier doorheen. De stelling vanuit de sociologie dat jeugdculturen een reactie zijn op modernisering en klassenstructuren blijkt te statisch gesteld. De cultuur van tienermeiden wordt gevormd en vormen zij zelf in een dynamisch veld van betekenissen. Dit proces en de verandering staan meer centraal in het dagelijks leven van tienermeiden dan de specifieke kenmerken van een jeugdcultuur. De meiden bevinden zich in een positie van initiatie, dat in het Westen experimenteren, ervaren en het verkennen van grenzen betekent. Ieder individu beschikt over eigen *agency* en doormaakt een proces van *girl making*. Dit gebeurt in relatie met leeftijdsgenoten en de omgeving. Het aanwezig zijn in de publieke ruimte is voor tienermeiden dus essentieel om kennis op te kunnen doen over de samenleving en de complexe cultuur te kunnen internaliseren. Een *proper place* in huis beperkt hen dan ook in het zelfstandig meedraaien in de dagelijkse publieke sfeer. Ouders of docenten kunnen aan de meiden vertellen over de westerse samenleving en hen cultureel erfgoed meegeven, maar buitenshuis is alles veel dynamischer. Tienermeiden hebben input voor *play* en hun *play* zelf nodig om te leren hoe het geheel functioneert en hoe ze zichzelf hierin kunnen plaatsen. Deze inzichten zijn relevant voor de antropologische wetenschap omdat het een perspectief biedt op hoe een complexe, fluïde en snel veranderende cultuur wordt aangeleerd. Ouders en de overheid spelen nog maar deels een rol in het proces van enculturation. Zij leren kinderen en tieners over *proper* en *improper places*, *behaviours* en *looks*, maar kinderen en tieners ontwikkelen deze ook voor zichzelf vanuit eigen, voor volwassenen wellicht nieuwe, ervaringen. Zo wordt cultuur hergeproduceerd, maar ook vernieuwd. Door het proces van mondialisering gaat dit sneller dan ooit en door te spelen met mobiele telefoons en de computer, ontvangen tienermeiden nog meer input voor hun *girl making*. Op straat wordt dit proces nog beperkt door de invloed van overige actoren en kunnen meiden er alleen in een beperkte plaats en tijd vrij mee bezig zijn, maar op internet zijn de mogelijkheden grenzeloos. De tienermeiden worden er enorm gestimuleerd actief te zoeken naar nieuwigheden, mogelijkheden en gemakkelikheden en vormen daaruit eigen culturele gedragingen, uiterlijkheden en ideeën. De oneindigheid van het internet maakt de samenleving zeer divers en elk individu nog unieker. Hierdoor is het concept van een dominant discours steeds lastiger hanteerbaar. Tienermeiden vormen niet langer een groep die voornamelijk beschermd en opgevoed moet worden. Ze gaan zelf op ontdekkingstocht en nemen overal wat mee. Momenteel ondervinden ze, zoals deze

thesis laat zien, nog wel belemmeringen vanuit de volwassen wereld en het dominante discours. Voornamelijk in Buitenhof is dat het geval, waar diverse islamitische ouders hun dochters beschermen en weinig laten experimenteren. Wanneer ze dan op straat mogen, leiden hun eigen cultuuruitingen alsnog een teruggetrokken en gesegregeerd bestaan. Alleen op speciaal toegewezen plaatsen mogen de meiden doen wat ze willen, maar hun cultuur wordt niet toegelaten op het grondgebied van het dominante discours in verband met de veiligheid en de ordehandhaving. Willen ze skaten, dan krijgen ze een skatebaan. Willen ze hangen, dan wordt naar een geschikte hangplek gezocht en willen ze meedoen in de samenleving, dan wordt er een meidenclub georganiseerd voor sociale participatie. Tienermeiden vinden het echter veel leuker om zelf op ontdekkingstocht te gaan en niet binnen de kaders van het dominante discours iets te creëren. Ze willen ervaren wat er is in de publieke ruimte, waar ze tegenaan lopen en hoe ver ze kunnen gaan. Vervolgens bepalen ze welke activiteiten ze willen uitvoeren en waar ze dat gaan doen. De creativiteit komt uit henzelf. Verder willen ze niet van volwassenen horen wat gevaarlijk is, maar zullen ze dat zelf ondervinden. Ze vormen hun eigenheid los van de ouders, anders is vernieuwing niet mogelijk.

Voor het wetenschappelijk debat ben ik het met Hirschfeld eens dat er meer aandacht moet komen voor kinderen en tieners als onderdeel van de samenleving. Het is belangrijk ze niet als onvolwassen en incapabel te beschouwen tijdens het onderzoek en te kijken naar hoe zij mede de samenleving vormen. Dit vergt een herdefiniëring van het concept plaats. Gupta & Ferguson gaven al aan dat de publieke ruimte een lange tijd een vaststaand element was waarop culturele diversiteit, historische herinnering en sociale organisatie gebaseerd waren. Ook schreven ze dat dit in vele gevallen nog steeds zo wordt gezien.²⁰ Door dit vaststaande idee is er weinig ruimte voor verandering en vernieuwing en vallen vele groepen buiten dit dominante discours. Tienermeiden vormen één zo een groep die erbuiten valt, maar het geldt ook voor groepen als tienerjongens, werklozen, daklozen, ouderen, allochtonen, et cetera. De herdefiniëring gaat om een bewustwording van het feit dat de publieke sfeer niet neutraal is. Hieruit voortvloeiend is het dus van belang dat groepen niet alleen worden beoordeeld vanuit het eigen perspectief, maar dat men zich probeert in te leven en gaat ervaren wat er vanuit een andere cultuur of andere groep bedoeld wordt. Die ervaring kan worden teruggekoppeld aan eigen inzichten. Op deze manier kan er van elkaar geleerd worden en krijgen ook de inzichten van tienermeiden ruimte in de publieke sfeer. Deze thesis en ander antropologisch onderzoek bevatten ervaringen vanuit het emic-perspectief en kunnen daarom bijdragen aan een meer multiculturalistisch perspectief van het concept plaats.

²⁰ Zie hoofdstuk 1

Deze bevindingen betekenen dat in de praktijk beter kan worden aangesloten bij de behoeften van tienermeiden. De media zou, als tegenhanger op alle probleemverhalen die uitgezonden worden, zich kunnen richten op het weergeven van de meidencultuur en de toegevoegde waarde daarvan in de samenleving. Ouders voeden hun tienermeiden nog steeds op, maar kunnen meer optreden als begeleiders bij de ontdekkingstocht dan als bepalers, om zoveel mogelijk ruimte voor het internaliseren van de veranderende samenleving toe te laten. Een welzijnsorganisatie, zoals Breed Welzijn Delft, die tienermeiden uit wijken met een lage sociaal-economische status meer mogelijkheden wil bieden voor hun zelfontplooiing, kunnen nu inzien dat een plek voor meiden creëren en enkele activiteiten organiseren misschien wel aansluit bij de expliciete cultuuruitingen van tienermeiden, maar de diepgaandere, verborgen betekenis ervan missen. Een faciliteit moet de meiden aanspreken en bij kunnen dragen aan hun *girl making*. Dit proces kan pas op gang komen als begeleiders het vertrouwen hebben gewonnen en de meiden zeker weten dat ze geen hinder gaan ondervinden van eventuele ideeën over hun *proper place, behaviour* en *looks*. Wanneer er verder in de samenleving bepaalde actoren hinder ondervinden van de tienermeiden zou het beste eerst geanalyseerd moeten worden of dat het gaat om werkelijk fout gedrag, zoals het overtreden van de wet, of dat het gaat om een cultuurclash. Als dit laatste het geval is, bijvoorbeeld het probleem van hangjongeren, kunnen de problemen niet alleen aan de tienermeiden worden toegeschreven. Hier zou op een gelijkwaardige manier de cultuurclash in behandeling genomen moeten worden.

Ten slotte wil ik nog een aanbeveling voor verder onderzoek doen. Het lijkt mij interessant en zinvol om ook de invloeden op tienerjongens uit Buitenhof in de publieke ruimte te onderzoeken. Net zo goed als meiden, kennen jongens een proces van *boy making*. Ik vermoed dat de jongens veel last hebben van hun ondergeschikte positie in de samenleving. Meiden segregeren en kunnen op die manier hun eigen dingen doen, maar het lijkt dat de jongens zich meer verzetten. Zij kennen een hoger percentage in schooluitval en belanden meer in de criminaliteit. *Dark play* lijkt mij een belangrijk onderdeel in hun leven. Jongens ontvangen meer vrijheid van de ouders, maar lopen op straat continu tegen hun ondergeschikte positie aan in klasse, leeftijd en etniciteit. Door hun verzet en *dark play* ontvangen ze veel negativiteit en restricties waardoor hun ondergeschikte positie nog eens bevestigd wordt. Het lijkt een vicieuze cirkel. De manieren van *boy making* en *play* lijken nog minder geaccepteerd in de samenleving dan die van *girl making*. Krijgen meiden hierdoor meer kansen om zich te ontplooiën dan jongens?

Bibliografie

Agustín, L.

2004 'At Home in the Street: Questioning the Desire to Help and Save'. In: Bernstein, E. & L. Schaffner (eds.), *Controlling Sex: The Regulation of Intimacy and Identity*, New York: Routledge.

Barrett, S.R.

1996 *Anthropology: A Students Guide to Theory and Method*, Toronto: University of Toronto Press.

Baumann, G.

1999 *The Multicultural Riddle: Rethinking National, Ethnic, and Religious Identities*, Londen: Routledge.

Bloustien, G.

2005 *Girl Making: A Cross-Cultural Ethnography on the Process of Growing Up Female*, Oxford: Berghahn Books.

Bocock, R.

n.a. 'The Emergence of Modern Consumerism'. In:

Bucholtz, M.

2002 'Youth and Cultural Practice', *Annual Reviews Anthropolgy* Vol.31: 525-552.

DeWalt, K.M. & B.R. DeWalt

2002 *Participant Observation: A Guide for Fieldworkers*, Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.

Gellner, E.

1983 *Nations and Nationalism*, Malden: Blackwell Publishing.

Gemeente Delft,

2008 'Verdiepte Wijkanalyse Buitenhof 2007', Versie 11: 08-05-2008.

Gemeente Delft, e.a.

2008 *De Delftse jeugd aan zet: Nota jeugdbeleid Delft 2008-2011*, Pijnacker: Drukkerij Impressed.

Gupta, A. & J. Ferguson

2002 'Beyond "Culture": Space, Identity, and the Politics of Difference'. In: Ina, J.X. & R. Rosaldo (eds.), *The Anthropology of Globalization: A Reader*, Malden: Blackwell Publishing.

Hirschfeld, L.A.

2002 'Why Don't Anthropologists Like Children?', *American Anthropologist* Vol.104 No.2: 611-627.

Laermans, R.

1984 'Bourdieu voor beginners', *Heibel* Vol.18 No.3: 21-48.

Montgomery, H.

2009 *An Introduction to Childhood: Anthropological Perspectives on Children's lives*, Malden: Wiley-Blackwell.

Olwig, K.F. & E. Gulløv (eds.)

2003 *Children's Places: Cross-Cultural Perspectives*, Londen: Routledge.

Rossi, E. & C. Baraldi

2009 'The Promotion of Children's and Adolescents' Social Participation in Italy and Scotland', *Children & Society* Vol.23: 16-28.

Smith, N. & S. Low (eds.)

2006 *The Politics of Public Space*, New York: Routledge.

Sniderman, P. e.a.

2003 'De moeizame acceptatie van moslims in Nederland', *Mens & Maatschappij* Vol.78 No.3: 199-217.

Thomas, M.E.

2005 'Girls, Consumption Space and the contradictions of hanging out in the city', *Social & Cultural Geography* Vol.6 No.4: 587-605.

Verkuyten, M.

2006 Rede: 'Opgroeien in etnisch-culturele diversiteit', Utrecht: European Research Centre on Migration and Ethnic Relations.

Visscher, S. de & M. Bouverne-De Bie

2008 'Children's Presence in the Neighbourhood: A Social-Pedagogical Perspective',
Children & Society Vol.22: 470-481.

Wacquant, L.

1998 'Urban Marginality in the Coming Millennium', *Urban Studies* Vol.36 No.10: 1639-
1647.

Bijlage

Hadiya

Een meid van Marokkaanse afkomst. Ze is twaalf jaar en draagt graag een joggingbroek met sneakers of slippers. Ze gaat graag shoppen, muziek luisteren of naar buiten met haar vriendinnen. Verder is ze veel thuis.

Dema

Oud klasgenoot van Hadiya. Zit nu op speciaal onderwijs. Ze gaat veel met jongere kinderen om, omdat haar leeftijdsgenootjes haar niet accepteren.

Roos

Deze meid studeert sociale culturele vorming in Den Haag. Ze is drieëntwintig jaar en komt uit Irak. Ze heeft een sprankelende persoonlijkheid en praat graag met iedereen. Ze is zeer geïnteresseerd in mensen. Verder houdt ze van lezen, psychologie en spiritualiteit.

Zaray

Het zusje van Roos. Ze is zestien jaar en doet het VMBO. Haar karakter is wat introverter dan die van Roos. Qua kleding houdt ze er een sportieve stijl op na.

Najam

Een klasgenoot van Hadiya. Ze houdt veel van kleurige en vrolijke dingen en het is een opgewekt type. Soms showt ze haar kunsten die ze op turnles heeft geleerd. Ze heeft verder een hekel aan oppassen.

Laura

Een meid uit 3 VMBO. Ze is van Afgaanse afkomst en houdt van bellen met vriendinnen. Verder luistert ze veel soorten muziek, maar houdt niet van Nederlandstalig.

Isabella

Een vriendin en klasgenoot van Laura. Ze is van Italiaanse afkomst en werkt voor haar bijverdiensten in een ijssalon. Verder kan ze niet zonder chocola.

Melanie

Ook een vriendin en klasgenoot van Laura en Isabella. Ze is van Nederlandse afkomst en is graag op straat met vrienden. Ook zou ze graag uitgaan, maar dit kan ze nog niet doen, omdat ze pas vijftien jaar is.

Saffiya

Deze meid studeert veel. Ze zit in de eerste klas van het gymnasium en volgt tweetalig onderwijs. Ze is half Marokkaans en half Nederlands en identificeert zich graag met haar Marokkaanse achtergrond. Verder is ze creatief en houdt ze van tekenen, leuke uitjes en MSNen.

Melody

Het kleine zusje van Saffiya.

Neylan

Een kennis van Saffiya. Ze zit ook in de eerste klas van de middelbare school en is van Koerdische afkomst. Na een interview met haar, wilde ze liever niet dat ik met haar en haar vriendinnen meeging. Dat was privé.

Fatima

Een vriendin en klasgenoot van Hadiya. Ze had geen vader toen ze naar Nederland kwam. Haar moeder is vervolgens verongelukt met de auto. Vandaar dat ze nu bij haar oma en tante in huis woont. Het is verder een verantwoordelijke meid met veel gevoel voor hiphop muziek en dans.

Dacy

Een jong meisje van elf jaar, maar iemand die al veel met haar uiterlijk en jongens bezig is. Voor haar is deze wereld één groot spel waarin zij in het middelpunt van de belangstelling staat.

Emilia

Een klasgenoot en vriendin van Hadiya. Ze heeft een eigenzinnig karakter en past daardoor niet altijd goed in de groep.

Raevyn

Een klasgenoot van Hadiya.

Nalin

Ook een klasgenoot van Hadiya. Ze is van Hindoestaanse afkomst, is twaalf jaar en heeft een vriend. Verder houdt ze van dansen en draagt ze kleding met een Hindoestaans tintje.

Afra

Een klasgenoot van Hadiya.

Chantal

Nog een klasgenoot van Hadiya. Heeft een wat verlegen karakter

Minhat

Een lieve meid die graag vertelt hoe iets in elkaar zit. Ze is ook een klasgenoot van Hadiya.

Levene

De laatste klasgenoot van Hadiya. Ze is een lief meisje van Antilliaanse afkomst.

Lisa

Een meid uit Havo-4. Ze houdt van emo-stijl en wil graag de politieacademie gaan doen. Ze is van Nederlandse afkomst.

Hajar

Kwam graag bij de meidenclub toen die er nog was. Ze is vijftien jaar en houdt van discussiëren.

Fayza

Een vriendin van Hajar. Kwam ook mee naar de meidenclub.

Omaira

Dit meisje kwam ik samen met haar vriendin tegen op straat. Ze gingen voetballen.

Saida

De vriendin van Omaira. Ze zit ook op voetbal.